Массо а мехкашкара пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай обкома, Нохч-ГІалгІай АССР Лаккхехьарча Советан Министрий Советан орган

(«СЕРДАЛО») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадуьйла 1923 шера дела ◆ [illegible] ◆ [illegible] Мах 2 кап.

ДІАДЕРГА ХЬЕЖЖА ХУРГДА ЧУЭЦАР А

ЮБИЛЕЙНИ шераца [illegible] Нохч-ГІалгІайчоь [illegible] колхозийн совхозийн аьхархой шайчу [illegible] — гуракха дуй иштане діадр.

Практика хьехийнехь: бохьле уггаре вай республикин [illegible] гуракха діадейна ялтан стара [illegible] хьунмнвкь. Из кьалгга [illegible] шера. Гуракха [illegible] алтта [illegible] хий дала, удобренеш тайна, [illegible] агротехнически [illegible] діадейнача [illegible] ялат. Цуьнха вай республикин [illegible] культураш діаза гуракхе.

Ужх гуракха [illegible] Нохч-ГІалгІайчохь колхозаши совхозаши. [illegible] тракторан, сеялкаш, [illegible] механизаторан. [illegible]

[illegible]

Масала, [illegible] района [illegible] Грозненски района № 2 [illegible] совхозе ялат діадуьйлина. [illegible] Наурски района Ленина цІерагІча колхозехь а. Гуракха [illegible] тракторан [illegible] а.

[illegible] механизаторан а.

Цхьабакъда, гІуллакх [illegible] Гуракха ялат [illegible] МалгІобика, Наадаран, Ведена, Сунженски районашк. [illegible] культураш яза а да.

Цу тайпана кхочушбоцарш да [illegible] колхозийн совхозийн кулгалхой, специалисташ.

[illegible] гуракха [illegible] ялаташ діадр. [illegible]

Из аьрхІаш болх [illegible] колхоза, совхоза, бригади [illegible] тракторан, [illegible] механизатори болх. [illegible] агрономаш, бригадир кулгалхойн. [illegible]

[illegible] кхочушбан [illegible] Нохч - ГІалгІай АССР Министрий Совете [illegible] гуракха [illegible]

[illegible] хий деттача установкаш, [illegible] полиэтиленовый болх.

Районни юртбоахама производственни управленей, колхозийн совхозийн кулгалхой, специалистий [illegible] діадера [illegible] лаьттаб.

ПЯТИЛЕТКА: ШОЛЛАГІА ШУ

Ужх [illegible] Назранан района механизаторан.

3200 гектара тІа [illegible] уж.

ХІанзаре 2200 гектара тІера генараш [illegible] боахамаш. Бакъда, [illegible] механизаторашта ужх тІехьарча [illegible] дийтта догІа.

[illegible] 30 центнер генараш [illegible] гектара тІера. [illegible] механизаторашта [illegible]

Дика къахьегарца [illegible] белгалъянна [illegible] директор вола совхоз-техникум. [illegible] совхоза механизаторан 300 тонна тІера генараш.

С. САГОВ, [illegible]

■

[illegible] автотранспортни объединение [illegible]

5 гараж я автотранспортни объединенена [illegible]

Дика къахьегаш я [illegible] № 5 йолча гаража коллектив.

Социалистически [illegible] цІи [illegible]

ШоллагІча моттиге ба Аргунерча № 1 йолча гараже боллалой.

Б. ЭСМУРЗИЕВ.

Курганский областе ялат дика хьувкъаьлад. Алексей Ходжаев, Курман Дарабаев, Александр Щеголева патриотически инициатива діайоалаьй. Цар тІахьийлаб Уралев, СибарегІаш, Казахстанев областашкара [illegible] ялат [illegible] дукхагІа ялат [illegible] діадаларе а.

«Катайский» совхозе [illegible] вейна белхах [illegible] системагІа [illegible] Социалистически Къахьегама Турпала Дарбаев Курман воаво. [illegible] дийнад 1200 гектара тІа ялат, [illegible] а я яз. ВархІ комбайн а шин [illegible] болх бош.

СУРТА ТІА: комбайнера Александр Кошмарова ялат чуэцача дика къахьегІад. Совхоза [illegible] комитета председатель Михаил Пономарев [illegible]

Б. КЛИНШПИЦЕРА сурт. ТАСС фотохроника.

ХИШ ДЕХКАЧА ЛАЬТТАШ ТІАРА ТЕШШАМЕ ЛАКХА ХЬУВКЪАМ БАККХА

Вай республике дикка болх чакхбаьккхаб хий дехка системаш хьайран тоалрах, хий дехкача лаьттай мелиоративни хьал тоадира. Хий дехка лаьттан 111,7 эзар гектарага кхоачаш, цу дакъе оахаш дараш — 83,6 эзар гектарага кхоачаш шердаьд. Дукхача колхозашеи, совхозашеи, хий дехкача лаьттаех пайда дикагІа эца а дьина, цу лерда тІа шератара шерага, хасстана хьалаш [illegible] хьувкъам кхебу.

Цхьабакъда, дукхагІдолча боахамашка хий дехкача лаьттанкара боала хьувкъам хІанз а доха ба, къаьстта а Надтеречни, МалгІалбика, Грозненски районашка, Сунженски района цхьайолча колхозашка. Надтеречни, МалгІалбикен районаш паччахьалкхено хьалхйи діакъайла, технически бакха-дика хий дехка сеть. ХІаьта а эттара лохагІбар ба ужаза хьувкъам.

Хий долйча лаьттах пайда ма эцара бакьан да юрта боахама министерствай республикерча кхыча юртбоахами организацеи, горрайисполкомаши, колхозийн совхозийн кулгалхоша хий дехкара гІулакха бизза лоархІам ца беш хилар. Дукхача боахамаши уйла яц хий дехка сеть [illegible] хьинахьеи дикеи кийчьяра, хий дехкача лаьттанка кІезига еж органически минеральни удобренеш. ВІалла лоадина пайда а эцац догІан хьисапе хий деттача техниках — цхьаяр технически бакьанех тракторан ца хиларах, механизаторан ца тоьарах хий да техаш лаьт ма. Цхьан сиехагІа мара болх бац догІан хьисапе хий деттача машинаша.

«Сельхозтехника» объединене (нов. Аванесов) запасной частьлаша Іалашдац боахамаш догІан хьисапе хий деттача машинаш.

[illegible] къаьчаьча [illegible] хьалха дувзаш а хул.

Гуракхь [illegible] хьамеа тІоадал чуйолийтен хий дилла хІанз а доладелладац дукха боахамаш. ТІоадал чуйолийташ хий дилла [illegible] лаьтта 10,3 эзар гектар [illegible] 5,3 эзар гектар [illegible] республика боахамаша.

Хий дехкача лаьттай эффективность лаккхьар дукха, республика Министрий Совето юрта боахама министерство, совхозий, «Грозвинов», «Консерврлодоовощ» объединенеш, «Скотопром» трест, горрайисполкомаш, колхозийн, совхозийн кулгалхой дехкарийла баьб хІара боахаме хий дехкача лаьттаех пайда дикагІа эцарах, [illegible] юртбоахама культурай хьувкъам тІоагІа [illegible] кьовстаде. Кийчьеш йолча мероприятешка къаьстта уйла тІалхийта еза діахІоттача [illegible] структурана, Ішимин лерда тІа баккъа хий дехкара хенаши нормаши кхочаргьяра, дифференцированни агротехника мичьехкулара, тоьарча боараме удобренеш тессара, хий дехка лаьттан къаьстача бригадашта закрепитеа діадентара. Боахама чудьарча хий дехкача сета, догІан хьисапе хий деттача техникаши насосни оборудовании шай ханахьа ремонт еген гІулакх делгеш белгалдана, хий дехка кадраш кийчьелен хий дехкача лаьттанка деча бахаш тІа уж діачІоагІьелгеи оттадана дерг. Материальни моральни стимулировани оргІдем гІулакхаш кийчде доза.

Лаьттах тІоадал чуйолийташ, [illegible] діадала хьалхагІа, вегетационни хий дехкара цаха техшаме кхоачанъелга Іалашде доза. Цу хана цІенхаштта тІахьоаш оттабе боагІа хий дакагІа [illegible]

[illegible] хьалхарча аргІанна хий дехкача лаьттанта хьажае еза, цу тІа а, Іилманца бакъдьача боарамашка уж тессийта Іалаш а деш. Удобренеш нийса тоссара [illegible] оттабе еза.

Мелиорацеи хий боахамеи министерство (нов. Тумсоев) [illegible]

[illegible]

ДогІан хьисапе хий деттача [illegible] хий предприятешка капитальни ремонт еза [illegible] тІехьдаккха деза, [illegible] ремонт дар [illegible] запасной [illegible] материалашцеи колхозаши совхозаши Іалашде еза «Сельхозтехника» объединене.

ДогІан хьисапе хий деттача [illegible] тоьал [illegible] стана лаха а Грозненски опытно-мелиоративни станцерча юртбоахама кадраш кийчьеча школе [illegible] уж баннйта а беза юрта боахама министерствай [illegible] боахама органашеи.

15 сентябрь [illegible] боараме деша гІертабол-чар контингент вІашагІтоха а деза хьала доладергдола ха нахагІа хургьа дага а бабина къаьстта а еза республикански юртбоахама организацеш Грозненски опытно-мелиоративни станцен кулгалхоша.

Юрта боахама министерство (нов. Полушкин), совхозий объединене (нов. Заитаев), «Скотопром» треста (нов. [illegible]), «Консерврлодоовощ» (нов. Боренко), «Грозвино» объединене (нов. Хаматханов) уйла тІоерзаьй хий дехкача лаьттаех хий деттача техниках пайда эцарца во эцаш хилара.

Юрта боахама министерстваши (нов. Полушкин) МалгІалбика горисполкоман (нов. Ахильгов) тІадилад «Кавказ» яхача колхоза председателла гІулакха тІа (нов. Герасименка) діахе лаца [illegible] хий дехка лаьттан [illegible] деттача техникех.

Хий дехкача лаьттех пайда ма эцарах юртбоахама культурай тегтара лоха хьувкъам кхебарах «Минеральный» совхоза директора нов. [illegible] Сунженски района Ленина цІерагІча колхоза председатела нов. Масаевна цІенхаштта діахайтад хий дехка лаьттаи теркал ца деш хилар — кхочушбоацараш діадахара хеададболаш деза гІулакхаш чакхдаьхагІа хьадийхад цунгара.

ХІАНА ЙОАДАЮ ХЬАЖКІАШ

Хала дар ужх шера дика хьажкІаш кхее, хІона аьлча чІоагІа йоккъал лаьттар аьхии. ХІаьта а во хьувкъанзар хьажкІаш Назрановски района боахамашка. Ткъаьа пхийтта центнерал дукхагІа а хьаьнца йолча участкашкара гектара тІера чуэца хьажкІаш. Цхьабакъда, уж приемни пунктешка хиннахьа діачуьйлара гІулакх лерттІа дац.

170 гектара тІера хьажкІаш чуйиц баьннаб «Назрановский» совхозе. ХІара гектара тІера хьиннараш 35 центнер хилча цох хул 595 тонн. Совхоза гаьна йоаш ца уйл Плиевски паччахьалкхен ялат діаийцу пункт. Цудухьа хийнна 5—6 рейс е йиш йолаш ба шофераш. Бакъда воркІлагІча сентябре пункта цигара хьоагІараш 21 тонн хьажкІаша 28,5 тонн зачетни генараш мара дац. ПланагІа совхозо паччахьалкхенга діачухла еза хьажкІаш 2000 тонн я. ХІаьта паччахьалкхен приемни пункте 8 сентябре кхачалца діачуеннараш 63 тонн мара яц. Ала деза царех тІоадалх лордаш яжарех зачетни діанийцараш 31 тонн мара ца хилар.

Фуд паччахьалкхенга діачулуш йола хьажкІаш кІезига хилар бакъан? Из да кхашкара хьаххухьа хьажкІаш хьатте дукха йоадделга. КІезига бе уж цІеньеш бола боллалой. Діадахача шерашка хьажкІаш цІенъяра садоагІбоахар ужхана пенсионераш а кхидола хела балхаш де могаш боаца нах а. Ужх шера из дац.

ВоагІа деза кхы дикагІа дац паччахьалкхенга хьажкІаш діачуьйлара гІулакх «Экажевский» совхозе а. 8 сентябре бІаьрччача дийнахь приемни пункте діаяхьийтараш шиэр 3 тонн ялх центнери мара. ХІаьта ерригга діачуеннараш 124 тонн я планагІа діаяла езараш 1500 тонн йолча.

Со цига хиннача дийнахь мара йолаьчи «Октябрь 40 шу» совхозе хьажкІаш чуэца. Бакъда цу дийнахье а діабоалбеннаб цига паччахьалкхенга уж діачуеда. 3000 тонн я цар паччахьалкхен пункташка діачуьйла еза хьажкІаш. Из дика кхета а деш кхай тІера хьайоаххьше цІен а еш хьаухийт цар Плиевски пункте хьажкІаш. ХІанзале 505,1 тонн генаргаш діачуленна баьннаб уж Дьахсиев.

План 150 тонн мара йоацача 232 тонн паччахьалкхенга діачу а луш 154,6 процент кхочашъяьй генараш діачудалера хиаш совхоз-техникумо. ХІаьта хьажкІаш чуэца тхо цига хиннача хана діаболалуш мара бацар механизаторан. Дукха раьза вац совхозашкара хьаккхуьхача хьажкІашта ялат діачуйлеча пункта заведующа Веднижев Юсап.

Боараммал совгІа тІаьда хул тхо долча хьаххухьа хьажкІаш, — йоах Юсапа. Из бакъдеш хьахьехкі [illegible] контрольни журнал.

Цу тІа хьадьчуга хьежача гуш да пункте хьачутела хьажкІаш 22 процентал совгІа тІоадал йолаш хила [illegible] Цул дукха дукхагІа тІоадал йоалаш я совхозешка паччахьалкхенга діателараш. Масала, 35 процент тІоадал йоаллаш я «Октябра 40 шу» совхозо діачутелараш, 41 процентага кхоачаш хьажкІах йоалла тІоадал «Экажевский» совхозе а.

Фу бахьан да уж сен дукха тІоадал йоаллаш хилар? Кертера дар да боахамашка чуэца хьажкІаш бе баша йоашаш чуэцаш хилар. ХьажкІаш дикагІа кхьача участкаш хьалхе а белгаш а еш чуэцаре нетта тІоадал йолеш хургьацар паччахьалкхенга діателе хьажкІаш. Из ца дар бахьан долаш дукха хьажкІаш [illegible] совхозий.

С. [illegible]

Олимпийцашца гІадбаха вІашагІкхетар

Цу хьага йийкхача дийнахь 12 сентябре Москве мел дола аэзаш Шереметьево аэропорте деча санде хетадора. Москвачаша тІоагІа безбеш тІанйир олимпийцаш. Дукхаьбахкараштв юкъе — партийни, профсоюзни, комсомольски боллалой, цІи хеза хоанараш, спорта ветеранаш.

Командах ехаш совгІа баран — 200 саг —, олимпийски медалаш а яьнаш баьхкаб шоай дай-мехка юха цІа.

Москвайн дукх спортсменашка къамаьлаш дир Моссовета депутата педагогически института студентках Прусакова Татьянас, спорта заслуженни мастера, хоккеиста Старшинов Вячеслава, коммунистически къахьегама ударницас, «Коммунар» яхача завода боллалочо Бурмистрова Ольгас.

Олимпийски доша из медалаш яьннача дунен тІа эттара массагІа волча спринтера Борзов Валере гулбеннараша баркал аьлаз шоаш безаме тІаваро, Монреален Олимпиаде [illegible] советски спортсменаш совгІа чІоагІа [illegible] хьалхара [illegible]

— Олимпийцашта дукха совгІат да шоай нана-лаьттан тІа шоай дай-мехкахой гІадбахан белабеннон болаш бІаргагар, — хьахайкадир советски спортивни делегаце кулгалхочо, СССР спорта комитета председатела С. Павлова. — Дика хет тхона онахо тІоаех бола цар теша во боаларах. Катаданца юха шоай ДаьІне баьхкаб советски спортсменаш, баьхкаб совгІатий белгах а яьхаш. Из да СССР [illegible] шу дизара даха лу совгІат.

Г. ХАЧКОВАНЯН, ТАСС корр.

СССР хьаль 50 шу дизарга

МОРДОВИ: СЕЛХАН, ТАХАН, КХОАНА

ЦКЪА школьникашца къамаьл деш воахкача сага мордвина аьнад: «Са, шо дукха дахаргаш, шин вахар хиннад. Цаі паччахьа хана діадахад, шоллагІдар Советски Іадаьгагіа діадода, хІаьта цар юкъе гІолла доазув дода — Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци...».

Бакъда из, шин вахар да мордовски халкъе. Кхы юхадоагІаргдецаш діадахар-м, Алексей Максимович Горько аьлачох, каторгин, бьде, лоз ца далла къахе хиннад. Паччахьа самодержаве, капитализма, помещикашца территориальни вІашагІкъестадаьд мордовски халкъ, боадонаь эшалла доьлладаьд. Революци хьалхьара Мордове промышленность лоархІаш яр юртбоахама бедал чакхйоалаш, болх беш шин эзар совгІа саг мара воацаш хинна ма хетта индустрийни предприятий. Бакъда нахьа хІара сага сиш лоархІаш хьаьш хинна продукци юкъара [illegible] ерригача Россе ей хиннача 12,5-зза кІезигагІа яр.

Экономически политически Іазапал совгІа духьаш лоал дар кхаьдоаллаш. Сердалонга бода нахь байна бар мордовски халкъ, шей наьна меттала йоазув а школа а яцар, шей культуре догІмехувла йиш йолаш дацар.

Сийлахь - боккхача Октябре мара мукъадьаьккхадац мордовски халкъ бІаьш шерашка тІоаьттача Іазапаш, цо тьадийллад цун духовни творчески низаш, паччахьалкхан автономи еннай цунна.

«Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцех эхлар, — йоах «Советски Социалистически Республикаш Союз хьалл 50 шу дизара кийчо хьокъ» болча КПСС ЦК Сецаме тІа, — халкъаре социально - экономически эргахонаш ера, къамий дешаш бола Ленинна программа кхоачашъяра, советски республикаш хьаькхара дола нартара политически хьал.

Коммунистически парте, къамий дешах бола Ленина тІехьам лардеш а бийла, Советски Іадал-дайнача хьаккарча шеррашка а оттадо къамий народностий цІенна цхьатара боккъонаш ца хинна гІулакх діадаккха, уж экономически культурни догІадахкара цхьатарре бокъонаш вІашгІакъха йиш хилийта йола программа. Цу программа тІа, хьалхара этап а лоархІаш, оттадьд мехка къа-

(Дістедоалар 2-ча оагІо тІа).

Ужааза тоххама участке лампий карда образецаш чІоагІа, чашане хий хьаш. Сурта тІа лампашта тоххамбаш йола В. А. Трошина.

А. ЛИЯСКИНА сурт.

СССР хьаьл 50 шу дизарна

ХАЛКЪИЙ БАРТТАЙНАЧА ДЕЗАЛЕ

МОРДОВИ: СЕЛХАН, ТАХАН, КХОАНА

(Дӏадоладар [illegible] агӀо тӀехь).

[illegible] районашка промышленность кхуърчаш хьадейта, къамаш кадраш кийчъелга, [illegible] шайлаш йоьхнига.

Иа программе кхочаш е ен, [illegible] толамаш дӀьхад мордовски халкъо. Советски Ӏедале латтена мерашла юкъ дахарца дозаш хӀиса дац [illegible] къаьвй кӀоиэ [illegible] боксане мерттере моттиг йоцаш йоле промышленность. ХӀана цо кхаь дийнахьи аз дийнахьи арапец хӀиндерча Мордове территоре тӀа революци ялелехьа ӀӀерчача шере ерригана предприятеша кьоаш кхиначул дукха тӀа продукци. Мордовски заводийн фабрикийн изделеш хӀинц механерча ерригаш е хӀане ва сьинна йолча республикашкаи областашкаи, хӀахьа хитта довзаш даьхарча 46 пачхьалкхашкаи ух.

Октябрьски революци хиле рчьа кхьмета фатаганда [illegible] лампа е меттакъ мара хьажар боллачуъ шарпочуъ дакьга. Цудуьла дуккха хӀана дерсий, светотехнически промышленносте Сарански комплекса предприятешна цӀьан дийнахь цӀьа имиенен совгӀа сердал тел лампаш арахоцаш хилар. Мехкега дӀахьочча хӀара йхьлагӀа йола электрически лампочка Мордове кьоаш я. Сарански светильникаша сийрдайеш съездаш кула Кремлевски Дворец, «Россия» ахача гостиница концертни зал, Ульяновскера Ленински мемориальни центр, Советски Союзерча дукъхина городий улицаш майдаш.

Хьанга кхоагӀача махоркагӀон поастах даьча мухагӀон мара йодацар Саранск. ХӀанз Мордове халкъа боагама зал, экскаваторашка самосвалаш, ахпроводникови выпрямительни аппараташ а медицински оборудовани а, сердал тела лампаш масса тайпара кабелаш, химически машиностроени продукци я резиноте чешан изделеш а, шифери асбоцементни турбаш, цемент а медицински препараташ а тайп-тайпара приборашш дукха кхи тайпа промышленни продукци.

Мордовски халкъа кергӀдаьлла ергара динагӀдола хӀана да къаман интеллигенцех- йола дукха кадраш дьализаар. ХӀанз МАССР халкъа боахама деррига доакъошка болх беш ба лакхерон юкъера специальни образовани йолаш боле 50 эзар совгӀа специалисташ.

Лакха квалификаци йола кадраш кийчъе пхьалаша я 19 эзар гаргга студенташ деша беш йола Мордовски пачхьалкхен университети педагогически институти. Массови профессий йола болхлой кийчбеш а 30 профессионально – технически училища, 21 специальни дешаре заведени. Республике баьча накак хӀара вихьлагӀа воле сагдешаш ва.

Болгтала бекета гӀа бахьнах мордовски халкъо культура дегӀайоалаера (дахкье — йовзуедешар ца зергара шийа университет хиларга кхоачаш, профессиональни литературагаи искусствеган кхаъаш, бокханаргаш [illegible] гарах [illegible] даррагача доакъошка [illegible] техкаш дарга кхоачаш.

Республика халкъа боахам кхы а сихагӀча темпесгӀа легӀаузаргбо хердача пятилетие. Аьнча кхоачашба, промышленносто къоаш йола йеррига продукци 1975 шера 1700 миллион сома махьануйга дӀахоачае лаьрхӀа хилар, хӀа шера 68 процент алсам а долахкаш. Керттера лестам болаш дуй хӀа шера 1,7-зза дуккагӀа продукци лургйола светотехнически промышленность дегӀайоалаелга. «Светотехника» объединени арахийца сердален керда экономичен источникаш халкъа боахаме юкъеехьара йиш хулийтаргйа эзаргагьа лаьрхӀача шера 64 миллион сома экономически эффект хилха.

Промышленносте иа дахьа дӀдегӀе аьтта улерга [illegible] дерра дуйн ух согӀо тӀа.

И. И. [illegible]

ГАРГАЛОН БУВЗАМАШ

Айха бувзам тоссабенаб Мордовски столицанеи болгарски городе Ботевградах кхе. Ух тайпара дӀадоладелар из. Болгарски Халкъа Республика правительства решения шоъ Ботевградски ахпроводникови приборий завода реконструкци е дьина. Правительствашта юкъе дьча соглашенегӀа из реконструкци ен хилхаба СССР электротехнически промышленноста Министерства предприятеш. цу хьагъе Саранскера «Электровыпрямитель» ахача завод е. Болгарски доттагӀашта сиввой моакъахе вентилаш хьаьра технологи, стандартегӀа йоаца оборудовани кийчбир, болхлой инженераши Ӏомабир. Ахпроводникови приборий заводе болх бе Ботевграде кхоаб тха специалисташ. Советски инженераша вежарашла дьча ловкъостал ах, болгарски инженераш городе Саранске а советски инженераш городе Ботевграде а хьарик хьалхилар тха городий доттагӀала дарл.

ДӀалхача цу юкъагӀа городаш шоъ сина дукхаза е дӀаи хьий делегаци ахийтай партийни пачхьалкхени балха опыти промышленни предприятий балха опыти Ӏомлара.

Каст-каста чакхйоах дахкйи физкультурни мероприятеш, каст-каста арадувла хатайоазув дӀикха кхухьийт, предприятей, учреждений, школий коллективаша дӀа а хьа е письмош кхухьийт.

1969 шера Саранске вӀашегӀалелай 35 коллективан член юкъе а волаш йола советско-болгарски доттагӀала отделени. Общества дукха болх бу тха городашта юкъера, тха халкъашта юкъара доттагӀал дегӀаххувларен чӀоаггӀдарах.

Советско - болгарски доттагӀала общества 1971 шера викторина шоъ «Йовзий хьона Болгари?» ахаеш. Цига дакъа лаьцар массехк эзар саго.

1972 шера Ботевграде гӀортъа Саранскера художественни самодеятельни коллективаш, Мордове художникий, писателий, филателистий выставка отталга вӀашетӀехьдоакхдаргдолаш да.

Тха доттагӀал—цхьоагӀонц кхочадаларен хьоких, лерхӀараш шӀаш хилара хьоких, социализма мехкий халкъашта юкъера интернационализма хьоких.

А. Д. БУЛКИН,
советско - болгарски доттагӀала общества Саранскен отделени правлени председатель.

САРАНСКИ КОМПЛЕКС

«Светотехника» Саранск комплекс тохьал кьона я. Эттара хьалдаье электрически лампочка 1956 шера мара арайийнай ухказа.

Комплекса лард я заводаш — керттера электролампови, электровакуумни, кхаган сердалон къаьсттача источникий. «Светотехника» производственни объединени хьалрха дукхадена дукха хе ялакъа тӀогӀа йола предприятеш хьалхе йийзап республика тайп-тайпарча районашка. Ардатове, масала, светотехнически завод хьалхе йолийй, Кадошкине — электротехнически, Рузаевке — электровакуумни машиностроени завод.

Цхьа бахьни доаш лац, объединени шийа предприятеш республикерча тайп-тайпарча городашкех юрташкех хьалхеш хилар. Иштта къоастаю керттерча проблемех цаӀ — болхлой кадрий проблема. Уж хӀанз объединени 20 эзар совгӀа саг ба. ЧӀоаггӀа уйла тӀайохийт уж Ӏомабара. Объединени болх беш я Мордовски пачхьалкхен университета сайрийкара отделени йоъ группе, технически училищи йолий, болх беча нигархой школашка дешаш ба дукха болхлой.

Университета сайрийкара экономически факультет эттара хьалха йистеълхарех бир объединени генеральни директор И. С. Коваленко, керттера инженер В. И. Келейников, партком секретарь С. Г. Шиликов, кхиболе куйгалду болхлой. Социалистически экономика Ӏомаелга хӀанз дика вӀашгӀахьдаьнхад предприятешкарча партийни комсомольски дешара системашка, экономически школашка, коммунистически къахьегам школашка.

ХӀана «Светотехника» объединени арахеца 230 тайпа продукци. Царна я кхоаххалу лампаши люминесцентни лампашш, бе-бе къаьстта шоай тайпара сердалон источникаш — автомобильни трамвайни, рудничий а кварцеви а, йодни лампаш. кинопроекциони а прожекторни а лампаш.

Уж лампаш дӀадахача ихо шера халкъа боахаме юкъеяхьаро йиш хилийтар 48 миллиард киловатт-сахьат электроэнерги кхое, халкъа хоинашка чу 260 миллиард сом дила. Сердалонна 100 люминосцентни лампех пайда ,шаро масаза хьоккхалуча лампашна хийойча шере 20 миллиард киловатт-сахьат электроэнерги кхоь, хӀанз ше Красноярски ГЭС-о шера йоакхар массал хӀана яц аьнна электроэнерги я.

ЛоархӀамегӀарча хьокханаш оттьана — къахьегама овсарле лакхьара (70 процент совгӀа лаккхьенвй из) беррхӀлегӀача пятилетка задани хӀана хьалха кхочашьдьй Сарански комплексо.

Комплекса куйгалхошаи партком чӀоаггӀа уйла тӀайохийт керда техника производствай юкъедеххьера, йолаш йолча оборудованеи станокаштех модернизаци яра. Ух тӀехьаьрча шерашка модернизация шоъ кхоахалу лампаш, стартераш, люминесцентни лампаш аӀашегӀьеххача лейта. Цу деррига хӀамаша балхах дика хе йоахийтар предприятей коллективаш. Пхе шера план хехал хьаьлла, 1970 шера 30 октябре кхочашьйир. Цхьа миллиарди 191 миллион совгӀа арахийцай тайп-тайпара лампаш. Уж 13,5 миллион хӀана из кхочаш дуккагӀа я ялхана.

Къаьст-къаьстача предприятена пайданагӀа йола комплексо хьалхекха хилар хӀана кхи кьуьса це лаьаш да. Къоача объединени наькъа тӀа дукха халонаш ийсклущевахьа а, хул производственни результаташ межкарча шесонна йолча кхача заводий аьоккамел лакхагӀа я. Пхе шерах хӀара шера юкъера лаьрхӀача производство дегӀаахара темпаш СССР Минэлектротехпромо Главэлектросвет бӀарча хьайцача йолчул лаккагӀа хинай продукци хьайраш реализаци ярех —29,1 процент, къахьегама овсарле лакхьара — 19, пайдаш дарая производства рентабельность лакхьаран — 53,8 процент.

ИилагӀча пятилетка дахкий дехкараш тӀайийнах Сарански светотехникаша. Комплексера производства объем шозза лакхьедаьрхӀад. Арахецача продукцех керттера дакъа хьалагӀа а саина массазарча лампаша кхоачалу, церна юкъе хӀинаж а лоархӀаме моттаг лоаш керда хӀамаша — притоловаш декоративни лампаша. Уж тӀехьаьраьраш хрустальни люстрашш бри дӀагӀоргьа. Цу гӀулакха лаьрхӀа хрустальни хӀамаж а арахеца кала вш а электровакуумни машина заводе. Хрустальни гигаши а эдаш хӀара шера арахеца светильникаш 1975 шерале 100 эзаргга дӀакхочача лаьрхӀад.

Цунна хьалхе чӀогӀ уйла тӀайохийтаргъа къаьстта шоай тайпара сердалон источникаш дӀаяхо карагзамраш хьахецаран. Масала, арахеца тӀ[illegible]ни лампаш дуккагӀа хургъа 1970 шера хиначча 2,5 миллионагара 1975 шера 5 миллионаг кхоачаш, миниатюрни араш — 2,5 миллионагара 16 миллионага кхоачаш. Шозза совгӀа дуккагӀа арахецаргьа йтутно - кварцеви лампаш.

ИилагӀча пятилетка лоархӀамегӀара дехкар да мехка светотехнически промышленность дегӀайоагӀача кертера дакъа лоаргӀоваргьола Ӏилма-промышленни светотехнически комплекс хьалтьа хоахар.

Кердача пятилетка «Светотехника» объединени кхочачьда деза дехкараш Ӏаламате доккхий болхтоахаи да. Цхьабакъда, тхо дог тийша да уж толамеча кхоачашдергдолгах. Цунна бола тешам— партийни организацешка кулгаллеча, дукха эзараш болча болхлой инженерно-техническихбалхахой дерий коллективо дехьа бераятта хьега къе.

Комплекса предприятей парторганизацешка 1500 КПСС членийчлене кандидати во 40 цеховой организацеи 66 партгрупповчуврагӀаш. Из ба пламаш социалистическа дехкарашш кхочашдарадаш вах сарцагӀбаха, болхлой керттера дакъа шийна тӀехьа дӀакхувла могаргдолаш бола боакха хиз.

Юххьанцарча партийни организацешта кулгал дикагӀа дар дукха дукха хе йоаццаш шерра пленум хервай 45 саг юкъе а волаш. Уж ба болхлой, инженерно-технически балхахой дерий, ГӀулакхерча наьна дикагӀдола вахалаш. Теркайде довгӀа, производствени хьисапера цу тайпара шерра партийни комитет хержар а иштта тха городен горкомий партийни организацех вахаре керда гӀулакх хилар- Цхьабакъда, хӀаниле а теллине але хеш болаш да, цу кердача гӀулакхо ше дика хилар хьахьекхалга, партком хьатамцен сеткен наставу производствен пеза хьатамбалерен деяаш.

КПСС горкомо шоъ бӀарга кӀалхара балийтац хоатьлекха предприятейи иул партийни организацейи болх, эшаш дола пор къостал ду цунна хадлалза. Кердадар массехк а ма хулий помкъостал дия хьалацен дезаш. ХӀанта за оаш тӀоаргӀа дага е хьоеб.

М. ХРАМОВ,
КПСС Сарански горкома хьалхара секретарь.

СУРТА ТӀА: сердалон керда источникаш кхоллараш [illegible] (ира аьттехьа): физико - математически Ӏилмай кандидат Александр Егорович СКРЕБЛЮКОВ, лабораторе заведующи Михаил Григорьевич АНДРЕЕВ, [illegible] отделе начальник Бронислав Дмитриевич ВАСИЛЬЕВ.

А. ЛИСКИНА сур.

КӀезиг-кӀезиг оалаш дерригнех...

● СИЛОВОИ мощности оснащании хьаьра техникови кийчъйрахи хӀайш хьо производствениа кехахьарахи Ленински премех лаурет яха силахь кӀа шоъ «Электровыпрямитель» ахача завода директора И. Я. Васильева, керттерча инженера Н. А. Тимкина, лабораторе начальника Л. Н. Крымовна, къаьстача конструкторски боро начальника А. Д. Булкина, корттерча технолога заведующий Н. Г. Учайкина.

● ЭЛЕКТРОТЕХНИЧЕСКИИ светотехнически промышленность дегӀайоалыера беррӀаргӀаш пятилетка задани толамо кхочашьхьахь 380 совгӀа саг Советски Союза орденаш медалаш енаб. хӀахьа электроламповой завода слесарь-наладчика хоп. В. И. Бубнова Социалистически Къахьегама Турпал цӀа цӀи еннай.

● «СВЕТОТЕХНИКА» ахача объединени къе предприяте многотиражни газеташ арахец. Шийн многотиражка да Къахьегама Цӏеча Байракха орден йоаш «Электровыпрямитель» ахача завода а.

● ӀАЬРЖАЧА форда йисте «Ужарова» яха туристически база лаьцаьай «Электровыпрямитель» ахача завода [illegible].

1971 ШЕРА профсоюзни путевках «Светотехника» ахача объединени предприятешкарий «Электровыпрямитель» ахача заводера санаторешка, салогӀача кӀошка, туристически базешка, профилакторешка, пансионаташка эхьеш 4000 гаргга саг.

● ГОРОД Саранскерчи шьан микрорайонех «Светотехника» цӀи гидай. Из цӀа хьалий стадион а хьак ду боакхий а йолаш йола спортивни комплексеш. Дуква за йоарпан хьахьенай цӀаьхлла цӀайрдо: «Ас хаоса полигӀа лаго Мордово шоъ хьай [illegible] долаш йола футбольни командо ух сенне ден «Электросвет» ахаш цӀа а йолаш [illegible].

ХОЗАЛ КХОЛЛАРАШ

«...Вайна аиерхӀане да [illegible] массе электрически сердалца сийрдаьбаьлка хилар».

В. И. ЛЕНИН.

СЕРДАЛОН источникий Бергсозни Ӏилма-тохкама институт Мордове кхоачча Ӏилман центрех цаӀ я. 1969 шера йьлий из. Цу юкъа республике довзийн гиаша арахьа дӀадаьнай коллективна сий дола цӀи. Ухкаш хьаьрь лампий опытни образцаш хӀара шера СССР ВДНХ гойта уттаеш я, мехка светотехнически промышленноста предприятешна производствана юкъехуть.

МалагӀча толамашна чакхъяьнхар институтна коллективо барӀагӀа пятилетка, малагӀа проблемаш къастаю хӀанз, дӀаьо йодача хейа лампаш массий — цу тайпара хаттараш дир оаха институтна специалисташта.

...Сердалон газоразрядни источникий отделе (ОГИС) да таьКПСС XXIV съезда кӀерагӀа коммунистически къахьегама кӀа еннай кух коллективана.

— Эттара тӀехьара шераш, — аьлаш дуъ отдела начальника Бронислав Дмитриевич Васильева, — творчески аьтту бийна ха вр. Оаха хегӀалацар 10 шера сакъата болх бергболаш 75 люмино-ватт сердал дургӀолаш йола лампаш. ХьалхегӀа цу тайпарча лампаша болх беш йоаккхаш хийна тӀа пхи-эзар сахьат дуъ йола сердал 53 люмино-ватта мара шер тӀехьаьча а.

ХӀана из разработка производствана юкъейннай. Экономический хьажа лоархӀамегӀа, изобретено хӀара шера дуъ йола экономически эффект — 50 миллион совгӀа сом. СССР ВДНХ дашо медаль енхай лампа.

Бронислав Дмитриевича къаьстта хоза хетаж дуъ кердача изобретених — дӀайийнача хӀамашта сердал тела ЛОР-1000 ахача лампия. Дукха тӀа дикагӀайнча стандартий боарахе [illegible] хьайтае Дарха толхамаца хьахьекхачох хама [illegible] сихагӀа дегӀайоагӀе рассада мьахха сердал йолча лампа.

— Ӏайха бал Ӏа цу болха хьо,— къамелья юкъе йоекха лакхача дӀаьлене газоразрядни лампий лаборатора начальник Михаил Григорьевич Андреев, — тӀехьара лаборатора хадлах [illegible] тӀара хеиа-хар сейна хоина карс. Цхьа беттаи их беттаи хьалхахий ух ЛОР-1000 ахача лампа.

Цунах цӀа да хола йоа ях арртаьха итт градус лелла а, хӀатта ухказа, хабораторе, хьабеера кӀалха йӀоакайна карова кхоай.

Сердал йоакхаш тайпа Ӏош хийца лампаш. Керда гӀулакх мехаш цӀрна ОГИС болхлойа, БӀалла дукха хе а йоакхаш лампашна йоь обраэ [illegible] кайчьай шурий хьовзал аьллий хӀара. Ненахьа сиина хьалхегӀа шурий лампашка цу опрацога тӀехо ишхуза гарга за йолаш ламинада, воада лампашка ккол-ша кхочуй шер.

ХӀанз 16 эзар сахьата йоахагӀа йоалаш да йоакхаргйола, дукха тӀа дикагӀайолча стандартий боарамера лампаш хьарий къахьегам я В. Д. Васильев керте латта коллектив. Юкъьа [illegible] ипотека дог техкеду.

ЛоархӀамо техтасай ду Семен Михайлович Бугаев керта латтача, лампаш кхоллархойн отдела. БӀалла дукха хе а йолаш «Светотехника» объединени предприятешна кагьенхьай коллегӀча гӀулакхашта лаьрхӀа лампаш кхоллерах тӀайиша гӀоа ультразвукаца цӀенью установка. Из кийчъяй институте болхлоша Х. Е. Петровсак В. Д. Журавлева. Установка йоа хиннйтай лампаш йоаьхе меттал, хӀара шера иттаж эзараш сомаш кхоа я. ХӀанз кийчъеш я киноаппаратура бӀарчача уоле меттал лампаш хургйолаш бола пятипроекционни эллипсоидно-сферически тойба, кайчьаш йолаш дитт [illegible] постановкашта сердал тел гуьтени источник а йолаш йола лампашш-фарий. а. кх. дӀ.

СССР хьаьл 50 шу дизара хьал дегӀайоагӀача тайпара масбадакар дукха деррига хаакъе [illegible] юкъе а хал, института коллективо керттера уйла тӀайохийт сердалон керда источникаш кийчъяра эхийта за Ӏой, йӀаьхаза хӀаьб болх бергболий, балхе тӀа техника, эстетически дӀахьажаре за хилара ух хилийтара а.

Г. [illegible]СОВ.

Ер дакъалгӀа [illegible] шу да Мордове хьалхегӀаеюэва «Келу» (чоргашк) ахача шоай халкъа ансамбли долийна ду. Цун программе массаза а дагаш хьост дукхача арахьавий. ХӀараш дег чу дуж цу ансамбле илли. ХӀанта [illegible] юкъе дакъе йоацараш хьалха мелла ба бул хьо тьамача, [illegible] бовгӀалургаш бух. БоргӀа дог оргама.

Ӏаламате [illegible] [illegible] [illegible] группа. Царех да СССР хьиньй доттагӀала халкъех, «Мордовски кагирхой» [illegible].

Ансамбле шоай оаламе группа мордовски арахьа халкъа иллеш Ӏохушу. СССР хьаьл 50 шу дизара хьатадаьча концерташка хоахаргда уж зрителашта.

Тха фотокорреспондента А. Лискина даьккхача сурта тӀа шозза бӀаргагу «Мордовски кагиркой» халкарцара цӀьа дакъа.

«СЕРДАЛО»
[illegible] 26 сентябрь, 1972 шу.

ЭЛЕКТРОНИКА, АВТОМАТИКА

ЦХЬА бахьни доацаш дацар Н. П. Огарева цӀерагӀча Мордовски Пачхьалкхен университете электроникан автоматикан факультет хьоалар. 50-гӀа шераш чакхдоалача хана Мордове, белгтала аьлча Саранске, йиахила йолесар электротехнически, приборостроительни, светотехнически промышленноста центр. Республика экономика цу доагӀой а хӀаьта иштта электротехнически сердалон источникий Ӏилма-тохкама институтий а хӀандарча йола база хьаьра университе, г. Саранске, инженерни Ӏилманни кадраш кийчъе доладала дезаш дар. Цхьалха совгӀа аьрьара, «Электровыпрямитель» йа, Саранска электроламповой, «Сарансккабель» ахача заводаш а хӀаьта тӀехьагӀо дукха кхийола заводаш а дика производственни база а йоана дӀалатай тха институтан йистехьаран профессиональни кийчбара. Цу заводаш дукха хӀана дьа факультета кафедрий дехарех тохкамий лабораторий материальни база дегӀайоалаера. Хьалхарча кхьега факультета доакха ловкъостал хир Ӏилма-тохкама институтий инженерно-технически Ӏилмахи болхлой. къаьстта а цхьалола специальни инженерни дисциплинаш тьахара, курсови дипломни проектировани вӀашӀехьъихкара.

ХӀанз университете лоархӀамегӀарех цаӀ я электроникан автоматикан факультет. ХӀанзара Ӏилма - педагогически база йиллий кафедрашка шин специальностагӀа — промышленни электроника, полупроводникийн диэлектрикийн — электронни техника инженераш кийчбара. Оаха доккха лу ахпроводникови приборий технологе, ахпроводникови материалаш тахкара методий, квантови электроника, преобразовательни техника лардий, ахпроводникови преобразовательни устройствий арахи сина йолча тхоай лабораторех.

Квалифицированни Ӏилма - педагогически коллектив вӀашетӀедьаьнний факультета кафедрашка. Вешкаца хьина бекийча, технически Ӏилмай кандидатеш доценташ В. А. Панкратова В. С. Богрыйи, технически Ӏилмай кандидат Ленински премий лаурет А. Д. Булкин, технически Ӏилмай кандидатеш В. М. Бардина И. А. Чижова сенна болча дика квалифицированни специалистех кьнана факультета кафедрий коллектива шаш кхоачаргӀа хӀанзарча дӀалехарий боараш бола шера сенни кадраш кийчьа.

Шо болх беча заводий факультета дийнахьарча, сийрда [illegible], хӀоттаж деррига формаша кийче, арахийлга шоъ мехка тайп-тайпача районашка болх бел воле 2000 совгӀа инженер-электронике электронни техника-инженераш. Цхьабакъда, хӀаьта а оаха арахийца дуккагӀбарехи Мордове болх беш ба предприятешкеи институтешкеи отделий, цехий, секторий начальникаш, группий кулгалхой, мастераш кулгалду инженераш болаш ба. Оаха арахийцарашта юкъе цӀераш яха мегаргъа заводий директорий — медицински оборудовани завода директора Н. Д. Некрасова. Ӏилма-тохкама института опытни завода директора Ф. Г. Семина, «Мордовэнерго» управлени В. А. Сасуева, дукхача кхечар.

ФАКУЛЬТЕТА коллектив заказаш бойх бу арахецача специалистий кийчок боарам лакхбара, Ӏилмай тохкамий эффективность, дийел доагӀа ара, республика промышленноста пайданагӀа хилийтара. Цу тайпарча мероприятеш цаӀ я массехк готтача специализацегӀа электронни техника специалистий кийчбарга довлар, керттера кийчо шо-шоай специальностагӀа общеинженерни специальни дисциплинаш хийцара а ен. Цу специализацени [illegible] йоагӀа: преобразовательни ахпроводникови техника, автоматизаци электронни устройствеш, информационни управлени.

Дукха студенташ кӀаьлле къаьстт-къаьстта йолча дешаре заводагӀа кафедраш ца автоматизаци, ахпроводникови преобразовательни устройствашт, технологически устройствашта процессашта управлени ечӀ автоматизированни системашта электронни устройствий дешар.

Университете эттара хьакъкараш къаха моттиг дӀалоаш тха факультето предприятешка хозяйственни договораш а уттадеш Ӏилма-тохкама балхаш дукхагӀа дара.

Факультета кафедрай Ӏилма-педагогически болхлоша дека дукхача теоретически тохкамашта арайийса, алхха цхьан 1971 шера оаха кийч а я, заказчикага дӀаселлий массехк инженерни разработка, масала, изделешта плазменни сварка ю установка, электронни приборий параметрашта тӀахьожаш лоаттабу автомат, хӀана производствана юкъе а йолаш бола дукхача кердаш да. ХӀана дуъ латтеш балхий да радиоэлектроника аппаратура питание устройствий керда тайпаш дукхача аппаратураш болхах бола электронни стабилизатораш хьаьра а хӀаьта иштта ахпроводникови производства корпусе тохкама станок контрольни информационни система кийчъяре а, «Сарансккабель» ахача завода инженерно-технически болхлошта шоъ, электронни устройствий кафедра дакъа йоаш заводе производствена управлени автоматизировани система кийчъеш я, хӀаьта иштта АСУП технически средствий инструктаж йоа гӀулакх лу персонал а кийчъе.

Чакхдоахаш доккхий балхаш да ахпроводникови диэлектрикий кафедра ахпроводникови приборий дикала технологи арайолбйоа тоерга хьаьра. Промышленни электроника кафедра дукха теоретически фундаментальни дешаш кийчду къоастаяь дӀаяхачул тӀехьагӀа ахпроводникови управлени выпрямителий техникоэкономически хьоакхамаш лакхдел боли теннекгӀа [illegible] йиш хургйолаш йола.

Дека тохкамий керда тӀа квалифицированни Ӏилман кадраш — Ӏилмай кандидатеши доктореший кийчбу факультета ерригача кафедраша. Алхха цхьан 1971 шера кафедрий болхлоша 3 кандидатски диссертацеш защитить яй. 1972 шера хьаьл диссертацеш хьаь а бая бертба бойх.

Заводий институтий дукхача инженерно - технически Ӏилмай болхлоша тха кафедрашка аспирантура йистельхай, оцу а хӀаьта заочни аспирантура. Цара лоархӀа мегаргъа вешка ва Ленински премех лауреат «Электровыпрямитель» ахача завода керттера инженер И. А. Темкин, Ленински премех лаурет ахпроводникови приборий керттера конструктор А. Д. Булкин, Ӏилма-тохкама института отделе начальник В. Б. Братолюбов, кхыбараш.

ХӀанз диссертацени оттара бола ба болаш лета «Электровыпрямитель» ахача завода Ӏилма-тохкама института директор А. А. Покровский, отделий начальникаш В. П. Кудряшов, М. Н. Бодяшина, кулгалду инженер В. С. Шалимов.

Оаха цхьана гӀулакхаш лелада дерча формех цаӀ я иштта юкъе Ӏилма-технически конференцеш. Ӏилма-тохкама балхий итогаш хӀара шера арадувлача тематически сборника тӀа кепаттар.

Факультета кафедрай, заводий, Ӏилма-тохкама институтий Ӏилма - педагогически болхлоша йолла цу тайпара бувзамаш леладаро тхо кхоайла дӀоьхий ду, пайда лу специалисташка Ӏилмаш болхлой кийчбаре дакъе сагах, иштта хӀанзарча дӀалехарий боараме Ӏилман тохкамаш дара хӀиъя а КПСС XXIV съезда тхоа хьалдаьнна отталь дехкараш кхочачаш йиш хулийт.

Е. В. РУСАКОВ,
Н. П. Огарева цӀерагӀча Мордовски пачхьалкхен университета электроникан автоматикан факультета декан, технически Ӏилмай кандидат, доцент.

ДИКАГIЧАРЕХ ЦАI

Машина етта сигнал лелар Мо[illegible]. Сона тIекъебашка [illegible] бо-ла[illegible], [illegible] хIуьман чIа а [illegible]. Iуйранна [illegible].

— ГIанахьа фу [illegible] хьана?— массаза [illegible] бегаш бу шофара Анзора. Баркалла[illegible] шу да из «Новогорский» совхозе хьайбаш леладерий хьашташ кхоачийдеш хила. Бахха тIа массарел а хьалха [illegible], хьадха хьалгIатта еза,— [illegible] Иолледар машина.

Доарка Сатаева Тулай цхьа кIима «скъуса» йоаллар Парамонова Бучейна, Юсупова Медиж Дасарова Вачепа хердадераш дувдар. ХIаьта Моша шиш укха ест вIIар. Салхан бийсан группера дакигIбола ест бахха басаш бар.

Фермица хIаьа [illegible] машин Султабиев Анзора. Массарел а хьалха машина тIера Io а хьина сихха дахка дезаш доала доахан латтача оагIорахьа [illegible] Моша. ХьагIайоагIа Моша бIерга а хIана гIаллахар бежан Сулейманова Ахьъад.

— [illegible] ба [illegible],— [illegible] Ахьъада.

— Берига да е са [illegible] Мошас.

— Из а [illegible] е да. Шоле шш Iаслаг дахьа,— жоп делар Ахьъада.

Назтерачи района «Новогорский» совхоз хьалача дена цига ферме бола [illegible] Эльмурзаева Моша. Из эггара хьалха ферме йоаллавр цул воккхагIвола воша Эльмурзаев Увайс вар. Пхийтта шу да по укхаза болх бу. ХIаьта хIана «Новогорский» совхоза шурай ферма бригадир ва Увайс.

Тхо цунца хабар дувцаш латтале а доахан дийтта баьлар доарка.

— Тахъо фалга — 780 килограм шура ыыкхай,— лелар бригадира.— Салхан укх хана хьалха хилкар 750 килограмм мара ицар. Бакайуш Ахьъада толам ба на. Цул тIехьагIа накладной а хьаь Iуйрийна кахкха шура [illegible] Наурски молзаводе вахийтар по ферме доаркаш боалабеш вошa шофер Султабиев Анзор.

Укх шера эттача йокъало дукха халонаш Iовшийтар ферма болхлошка. КIазигъъелар шура. Хьайбаш моллача доакъарша ккаба [illegible] хилахар. Йоара кхерам болаш [illegible] доакъара дIайийна культураш а. Цудухьа хьажкIаштен доаернан хий тохара беррите тоаржам тIабахийтар совхозе. ХIаьта хьайга кье [illegible] доавар. Люцернаш суданкаш хьла 200 тонн, 350 тонн сенаж Iалашъеш совхозе. ХIанз кхоалагIа люцерн хьокхаш ба совхоза доакъар Iалашдераш. ХIаро гектара тIера юкъера лаьрхIача 30—40 центнер чуэз.

Iалашду деррига доакъар фермашка юкле дIауттаду.

ХIанз а цахадлаш моша доакъар [illegible] доахана. Цудухьа хIара дийнахь йоаккхий шура 1550 килограммига дIакхоач. Цох 1300 килограмм пачхахьалкхена дIалу.

Совхоза доаркашта юкъе къахьачача социалистически хьле хьалха латт Эльмурзаева Моша, райо[illegible] цул хьалха кхоь доарка мара да. Шиъ группарча хIара кхоалагIа Iаттагара бархI бетта плангIа 1400 килограмм ыкхи азача 1506 килограмм шура ыыкхай по.

СССР-ан Нохч-ГIалгIайчен автономен 50 шу дизара сийна по лелабеча 18 Iаттa тIехьа 18 Iасилг ккаде декхар тIайийцад Мошас. ХIаьта шура ыккхара шера план 7 ноябро кхоачешза доа[illegible].

И. ЮСУПОВ,

КПСС Назтеречии района парта боахама отдела инспектор.

МОСКВА. Укх шера дукха кхаьнаьнта [illegible] эттара йоккхагIчарех а Сокольники парке хьайбанаш «Сельхозтехника 78» яа выставка. Юрта боахама техника [illegible] кхоача декъа доаццарга 22 [illegible] предприятешка фарманеш.

«Сельхозтехника — 78» йоккхагIчарех доакъаяхо а Советски Союз, 59 министерства а ведомства а кийтъав экспозици. [illegible] аспъарча [illegible] хьакъашхоех [illegible] йоагIа ГДР-еи СЭВ-а [illegible] экспозицеш.

СУРТА ТIА: экспонатан [illegible] хана. Хьакъарча [illegible] — оаламе чуэна «КС-6» яха комбайн. Из хьехча данъа доьцаш СЭВ-а цхьа мехка — СССР, ГДР, Болгаре конструкторашка.

В. САЗИНОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ДУКХАГIА ТЕРКО Е ХЬАЙБАЙ БОАХАМА

Нохч - ГIалгIай республика къахьегамхоша доал дейнад 1975 шера пачхахьалкхенга 38 эзар тонн дукха, шура—119 эзар тонн, фуаш — 82 миллион, тха 2620 тонн дохкa.

Из деррига хьайбийца [illegible] тIара оалхазараш дебадарах, хIаьта керттерча дакъе племенной болх тоабаран доакъара бала чIоагIъ[illegible] ярда тIа цар продуктивность лакхъяра чоттал де дезаш да.

ДукхагIа терко е [illegible] цигга продукцега дIадоар лохдарей хьайбай боахама рентабельность лакхъярех дена. Пятилетка шоллагIча шера республика хьайбаш лоладораш пачхахьалкхенга 34,1 эзар тонн дулх, 86 эзар тонн шура, 82 миллион фуаш, 3650 тонн тха дохка дезаш ба.

Укх дахарош толонца кхоачашдара дикагIа фу доаз хьайбаш деба ца дича дирдац. Ер шу чакхдалалетъа республика совхозашкен колхозашкен 187 эзар хьайба хила дезар: царна юкъе деттa доахан — 57,6 эзар, хьакхарч — 131 эзар, жа — 582 эзар, кoa тIара оалхазараш 700 эзарнега кхачталца.

Цунна цхьана жара Iаттагара 2200 килограмм шура ыкха, [illegible] тIехьара шера 150 фуъ гулде, цхьан устагIан тIера 4,5 килограммал кIеажагIа доацаш [illegible] [illegible] дезa.

Уж дахараш хийцца кхоачашде торонаш я вай.

Республика хьалха латтача хьайбаш леладерашна хIанзло а хIара беттача Iаттагара шера 3000—3500 килограмм шура йоакх, цхьан устагIан тIера 7—8 килограмм тха доалах, чуроцарда лоттадеча хьайбашта дийнахь байсанош 900—1000 грамм дулх тIаклетийт.

Хьайбайн коа тIарча оалхазараш продуктивность лакхъеча тоъал хIама карагIдаьнача боахIний балха анализ ере хьахьокх, шортта доакъар Iалашдар, хьайбаш дебадар, боахама расчет юкъекхахьар болх Iиллаш хьона тIа вIаштIехьбакхар деза.

Маттад 1972 шера хьайбай продукташ кхарел доакъар Iалашдарех гIулакх республикe йоккхагIвола Сунженски района колхозашка?

1971 шера дерр района колхозашка хьайбай продукци ыкхара планаш кхоачашьяц. ДIадахача шера пачхахьалкхенга дулх доахара план 91 процент, шура — 98 процент кхоачашйир района хьайбаш леладераша.

Укх шера кхы а вотIа хилар цу районе хьайбай продукташ кийчъелта. Района колхозашца ах шера план кхоачашъяйар: доагIачул кIеззигагIа делар дулх — 439 тонн, шура — 2068 тонн, цхьа миллион совгIа фуь, 312 центнер тха.

Сунженски районе эттара йоккхагIъярехи тIехьаюсареки а XIX партсъезда цIерагIа колхоз (председатель тов. Шушилов В. А.). Дулха, шурайна, фуанта специализаци ль йоллаше а уж доакъош дагIакхувлара йоаттIача бесса йоахке яц укхаза. Укх тIехкъарча массехк шера деттача доахан Iуй дебадац колхозо. Ингта укх шера 1 август тIакхоачаш 1920 [illegible] бар колхозе, е ер шу дIадолалуш хиннача 198 кIезигагIа. Деттача доахан Iуй кIезигъуй латтаме а колхоза специалисташа йоакхо ца гIулакх тоадара. Ингта 1 август тIакхоачаш 1969 шера дарь 216 Iоъса а дар колхоза бутIа да дуташ.

Боахама кулгалхошен специалисташен продукташ доахана Iуй дебадара йоагIаш йола йоакхо ца яр бакъан долаш хьайбай продукци ыкхара боарам гIеттара лоха ба. Цудухьа дулхи, шурей, фуаш, тхаи доахара план кхоачашъяц боахамо.

16 август тIакхоачаш дулх доахара план 61 процент, шура — 58 процент, фуаш—82 процент, тха — 82 процент кхоачашъяьа тхазо. ДIадахача шерадa кийсдача укх шера 195 килограмм лохъеннад хIара беттача Iаттагара йоакхдаш йола шура.

ХIаьта кхы а вотIа терко [illegible] хьайхарчи шал леладара а дебадара а.

Геттара воча хьала тIа да доакъар Iалашдента а. Боахама кулгалхоша йоагIаш йола выводаш лаьц 1971—1972 шера хьайбаш Iалгара доахаш шоашта кийсъенача халонех, вcала лаладу цар укх шера доакъар Iалашдара балхаш.

План 12396 тонн йола 16 август хьатIакхоачаш 5286 тонн мара доакъар Iалашдаьдацар колхозе, е 43 процент: цунца цхьаъ йол — шалтох 11 процент, силос — 43 процент, моша доакъар — 31 процент. Боараш балхаш вcала балха юкъехухь доакъар Iалашдара прогрессивни методаш. Юртбоахама культураш дIаювча льыттан 4 процент хулача тIа мара дIаец цхьа дIайийча дувкхача шерашка тIаюва ба́лахаш, кхоачашхилал дIаец лоцаре горохи. Боахама кулгалхоша тIахьенан ца лоаттабарахи болх вcала вIаштIехьбакхархи хиннад из.

ХIанз а тIаха тоабаьбац доакъар Iалашдара болх. Из балх бола геттара кIезига ба нах а техника а, ханнахьа чуйица ца ккарах дувкхача кхашка йоаш латт доакъара дIайийна хьашIаш, деррига ча а хьагулдаьдац.

Укх шера ворхI бетта боахама гIуллакхашта урс хьекхад 195 бежана, пачхахьалкхенга деррига декхар 640 мара доацата. 1787 хьакха йийнай, пачхахьалкхенга дIаелнар 1031 мара йоацача, 940 устагI байнаб пачхахьалкхенга бекхар 2232 мара боацача.

Район а колхоз а пачхахьалкхенга дулх доахара план кхоачашъе гаьна йолча хана кийсъуш уж факташ. Боахама гIуллакхашта [illegible] - дулха хьайбаши коа тIара оалхазараши дIаахийтарo дукха ресурсаш кхоачаю. 1000—1200 етт болаш колхоза йоккхагIа йолча фермашта керте хаттераш ца хоши кийсбенна, зоотехнически боксонаш ца йолза [illegible] ба. Къахьегама дисциплина [illegible] фермашка, къаьстта цхьоалагIчен кхоалагIчен. Эсалча боарам тIа и зоотехнически бухгалтерски учет.

Хьайбаша Iо доаккхаргдолча хьатIадахза да доакъар, хьайбай поношенем хIана а тоаль яьнаяц, хIаьта ха-м дIайодаш ма латтий.

З. БАКАЕВ,

юртбоахама Министерство [illegible].

ЖИТОМИРСКИ ОБЛАСТЬ. Народичски райовнера Ленина цIерагIча колхоза Социалистически Къахьегама Турпала Василий Николаевич Рожковсе звеноцерча механизаторашна дена къахьийгад. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIера [illegible] центнер [illegible].

СУРТА ТIА: [illegible] механизатор В. Н. Рожковский.

П. БОЙКО сурт.
ТАСС фотохроника.

МЕЛА МА ХИЛАЛАШ

Укх шахи йIаьххача хана йоьхьал латтар чIоагIа Iеткъар долача кIамашна, къаьстта а юртбоахама культураш. Цудухьа кийнца дагI а дилзар цар, наметта дика хьувкъанзар уш. Иххьабаккъа, болхлаьяхача хашика оахам далехьа лаьттах чувиллиташи дIайийна культураш кхачаргахьа дIаластталцош хий а деттан лертIа обработка лелча участкашкара гуразь дIадийнача ха болча хлатий, шекара свекла, силосаш хлатан хьажкIий лакха дьувкъаш чубера. Хий дийттача лаьтта [illegible] дика хьийкъар цхьа дIайийча дувкхача шерашка тIаювла баьцаши баьцалдарапш, кхьйоли юртбоахама культураш.

Района деррига боахамашка хий дехкаш 6141 гектар я.

Духхьал цхьан «Джалка» совхозе я 2136 гектар. Царех 484 гектара тIа гуразь [illegible] ца бола хлаташ дIадув, 300 гектара тIа — шекара свекла. 306 гектара тIа хлатан 160 гектара тIа силосан — хьажкIаш, цкъа дIайийча дувкхача шерашка тIаювла баьцаш — 204 гектара тIа, гидуаргаш — 240 гектара тIа дIаюв. Уж лоархIаме культураш йоацаш ниттa кхьрaш а дIаюв.

Хеамарда [illegible] цу культураш ниттa хий техар. Гуразь дийнача хлатаншта цкъара хий тохаш 24 гектар йисар хи тIадам дIа ца кхоачаш, хIаьта шозлагIа 60 гектара мара тохаязар. Деррига а шозлагIа мара хий тохаяза гуразь дийнача хлатанште. Ерригача шекара свеклана цкъара хий дилдар. ШозлагIа кIезигагIеи кхоалагIа хлатантех мара дилдалезар. Силоса дIайийнача хьажкIаштe 76 гектаран хлата дIайийнача хьажкIашта ахался совгIачарнен мара шозлагIа хий тохалзар.

Хий тохара бода [illegible] ли[illegible] вIаштIехьбаьккхар «совхоза юккъелагIча» отделено [illegible] бригада бригадира, цIи йолча хьажкIаш лелаечо Сапиов Баудина. ХьажкIашта, шекара свеклана, гидуаргашта тайп-тайпарча методашца хий техар бригада бехкхоша: догIан хьесале хий деттача агрегаташца, харшаш дзахаш, насосаца канала чура [illegible] тахьна дIаухийтaш.

Совхоза хлаташ, кхыйола культураш во хьувкъанзар. Гуразь дийнача ца бола хлатий хIара гектара тIара 30 центнер гергга чуера цхьайолча участкашкара, хIаьта шекара свекла 300 центнер йоал, моша доакъар — 400 центнер.

Аьхки кхалла хий тохача бол бош 20—25 сага 4—5 хий детта машина мара хилазар. Цхьабакъда, кхы а дикагIа, дукхагIа хий тоха йиш яр совхоза, цу лоархIамеча гIулакхага лертIа хьежабаларe, ерригача техникаx битта пайда ийцабаларe, хал дукхагIа балха юкъехабаларe. ТIаьхха, дувцача хи, кхы а дикагIа хьувкъаргхьар юртбоахама культураш. ДIахо цу тайпара гIалатащ да дувлийта хьана йоза «Джалка» совхоза кулгалхой, специалисташ.

«Предгорный» совхозе 834 гектар чIаьтта хий дуллаш да. Цкъара [illegible] хий тохача [illegible] тIоадал дIа ца кхоачаш дукха гектараш [illegible]. Совхоза хлатта гIоадал магистральни канах чакхъоал. Цох пайда йийс болча [illegible] а совхоз. Кхьчахьа санна шоаш [illegible] а доаццаш кIезигагIа дале а ккоза хий тоха дезар кхашка, хIана аьлча ахка дIайийна латтараш совгIа лаьтта гIум уши а да.

Цхьабакъда, [illegible] дилдар цига. Хий деттача машинех геттара во пайда ийцар. Цудухьа да во[illegible] хьувкъаязар культураш а.

Шоай йолаш йовча торонех массарел пайда эца а хьалаш кхаллша хий тохилта дика чакхдаьккхар «Алтурийский», «Южный», «Шалинский» совхозашка. Цу гIулакха цахадлаш тIахьеновш лоттабар кулгалхоша. Цудухьа юртбоахама культурай лакха хьувкъаш кхебаб цига. Хий тохача цхьакха на ца кьовсаш [illegible] бола [illegible] И. Солтаева, М. Тарамова. Я. Хацаева, кхыдо.

Хий детта лостам дукхагIа халийтара цхьанна хIана кхаданачхьалкхоне. Из деррига а кхашка юртбоахама культураш хьувкъалра доа да. Из дипдаийта йиш ях боахамий кулгалхоша, специалисташа. Из пачхьалкхен лоархIам бола гIулакх лертIа леладе деза.

ХIанз кхесаналхьа гуразь дув ца бола хлатан дIадера схьбоша кийчо еш ба. Лаьтта оал, мекха баьккхе кажадоаккх. Цудухьа догIан деккарга а ца хьежаш лаьттах чуделлийташ хий тоха дела. ДIадуврдолча фуна чIоагIа пайдана хургда из. Из болх беш ерригача торонех пайда ийба беза. ТIоадал дIа ца кхоачийташ цхьа фийг лаьттан вIала баххийта бези ц.

М. ХАТУЕВ,

Шалин района хий деттача участка инженер.

ДЕБАДЕ ЧКЪАЬРИЙ

Дукха хий да вай республика территоре тIа гIоалла доагIаш. Масала: Терк, Шолж, Орга, Эса, дукха кхалдараш. Цар хиница юзаю вай республика кхаш леладераша эзараш гектараш тIа дIайийна тайп-тайпара юртбоахама культураш, хьаду чкъаьрий, боабашкаш, гIажкаш леладарe, цкъa гIулакхашта лаьрхIа Iаморт.

Чкъаьрий леладара республика колхозашкен совхозашкен хьадатье Iамарчашй кхо бIаь совгIа гектар дIаюсий. Керттерча дакъе хьалха пайда ца эцаш, пайда эца бакъ йоацаш лаьттана ккхача хоттигашка хьалдаьл уж. Къаьстта дика пайда ца чкъаьрий леладарах дIара пера, Сунженски района Кирова, XX партсъезда, Красная Армия цIерагIча колхозашка, Урус-Мартана района «Горец», Грозненски района «Ермоловский» совхозашка. ХIара шера этташ тоннаш чкъаьрий дIачулу цу боахамаша Грозненски мех бена организацешка. Цул совгIа чкъаьрий тайп-тайпара фу дебаду цу боахамашка.

— Укх шера бIаьсте Красно[illegible] дарски краера вай республикe боахамийна дебале дера [illegible] миллийн толстолобик яха чкъаьрий. Чкъаьрий леладара специалисташа даьча тохкамаш хьахьоийт уж чкъаьрий дика хкувча доагIалга. ТIаьхагIча шера царех кхьадараш хьалуаш магарйдоаш хурга,— дувц республикански чкъаьрий [illegible] отделени [illegible] инспектора Ковалкова.

Дукха [illegible] [illegible] кхелуача [illegible] да кул хьалхарча шерашка чIайа хиниа чкъаьрий.

СССР-ан Нохч-ГIалгIайчен автономен ах бIаь шу дузача юбилей сийна шерра социалистически кхь а йоаршаш республика чкъаьрий леладеча колхозашкен совхозашкен дош дейнад кхьacа боахамашка кхаде дIадалара укх шера керие кхо миллион бIаьннa чкъаьрий дебаде.

Уж чкъаьрий вай республика [illegible], Дагестане, [illegible] ХIирий республикашка [illegible] дIадохьийтаргда.

Я. КУВШЕНКО.

ХIАРАНЕ ДАГАРДАР

ДагIа дийхечух тIехьагIа ма[illegible] а хьажаш хоза Iуйре ера. Фо цIена долаш этта са доахалора. Шелковской района «Коминтерн» колхоза цхьоалагIча тракторно-кхаш леладеча бригада стане гулбеннабар механизаторaш. Балха мерах хьакхайкаргa хьажаш ба уж. Бригадир Деревянко Анатолий Кириллович къаьстта бозаме, воаланза вар цу дийнахь.

— Кхача деношта юкъе кхаьэтта белгала да тахканарх да. Гуразь дув ха бола хлаташ дIадоладу вай техан. Сайга хьаттача ахархой цIей дергдар из эгара хьалха фийг лаьттан кIала бохийтача денах,— Iовхар Анатолий Кирилловича. Тракторист Колесников Павел дIадувргдола рогь кхаьа а вахийта юкъебеча трактористашца севлкашка хьажа эттер бригадир.

Колесников колхоза салкашка дIадувргдола фу а дахьаш кхай тIа юза кхьачача йолаьдийта нара ца [illegible] лаьттар [illegible] тIехьатайса кха трактор.

Эттара хьалха севлкаца трактор кхай тIа кхаза. Бокъо вар Тамахинов Iумаран Сайко Пиялов. Цу денга сатуйсаш хиннача цар дика тоальар трактор, севлка. Царна тIехьа кхай тIа хилг дIаде болжелар Козлов Иваний Петрусенко Владимирех, Гайнов Ветурдин Лысенко Борисех, Волков Анатолий Борис Iилланш, Пономаренко Иванах Мурпоо дIаренна агрегатaш.

ХIаьа дIадувр рожь да 16 гектара тIа де ваьа на. Норма 15 гектар мара йоацача дийнахь 20—25 гектара тIа хилг дIадуваьнар долча механизаторaш.

— Шин дийнахь рожь дIахьдува [illegible] дерга тхо,— [illegible] хий бригадирча валах бIубенна хоча Деревянкос.

ХIаразе [illegible] дар [illegible] [illegible] хилт дIадар да.

А. ВЛАДИМИРОВ.

ВАЙНАЬХА БУСАЛБА ДЫИ МУРДИЙ ТОАБАЙ РЕАКЦИОННИ МАIАНИ

БУСАЛБА дин вайнаьха юкъе баржа болабеннаб XV-ча бIаьшерене дешз, цхьабакъда, из юкъебарех чIоагIбаларех процесс бIаьш шерашка йIаьхъеш хиннад, хIаьта XIX бIаьшерене мара ца а хиннаб.

Вай республикарча къахьегамхой культурин аккар детIадовледеча йоккхагIвола ювкъаро а тайп-тайпара дын тоабаш. Уж тоабаш хьакхьа болхенна XIX-гIа бIаьшере юкъехаьчача дена, Дынах тешаш болча вайнахах латта такханица юхейса дый тоабаш шейха Кишиев Кунта-Хьажий тоабах юккахе тоабаш да. Из тоаба Нохчашкахьа хьахийшп XIX бIаьшере юкъехача йоаш. Кунта-Хьажий хьехаш Нохчашкахьа ГIалгIашкахьа а доагIаш Дагестана цхьайолча районашкахьа а (масала, Iандашкахьа) баьннаб.

Нохчашкахьа колониальни режима керхача [illegible] эхача Шамиля имамата теократически Iаьдал мардача тайпара юхаотта ца гIийртаб Кунта-Хьажий мурдаш. Масала, хьайлагIа аIоагIъелла общество хоаьй цхьаккхьа Iаьдала ца хойташ шиъ. [illegible] [illegible] [illegible] ывша. Цунна нхьаьна юкъедоагIаш хинах духовни а светски а Iаьдал. Дувоаш Iаьдала керте отта безаш бар шейх-устаз шии шейхи. ХIаьта светски Iаьдал, наIибашка, вилаяташ [illegible] (кахата), мурдашка дIалуш хиннад. Цар а, шоай юртIанна, юрташнерча старшинашка гIолле леладаьд Iаьдал. Ерригача Нохчашкахьа хьожаваь 5 наIиба дукхах старшинашка хиннаб. Доле, областе хьаль хиннай пачхахьа колониальни управлени совгIа, моттигера духовенство керте латта шиъ тайпара теократически управлени е.

Юкъцана доала тIехьа цхьанкха кIама дуацаш хиннабац Кунта-Хьажий мурдаш. «Дала дийтача» моллагIад Iаьдала мутIахьа хила деза яхаш къайкадаьд цар. Цхьабакъда, XIX-ча бIаьшеран 60-ча шерашка Кунта-Хьажий кьехама кIоаргIа ыккадий дIаюошлен улацалкен доахаш хилеш, деттац цIоагIара, дына шоаьь еш болаш го (аккар) а долаш чIоагIбеттабала баьннаб вах. Дерзал дакъе [illegible] доахкаш геранц а долаш хиннаб алга тIаегуллуш бола вах. Цу хьаьн хиниа цаст-каста политически гIулакхашта пачхаьхе военальнашкаш бовбеш хиннаб. Цу деррига гIулакхашта Кунта-Хьажас кулгалдаьд цхьа наIибашки викалашкен гIолла. 1863 шерало Нохчашкахьара политически хьал чIоагIIа кхоьладеннад. 1864 шера беррига нохчий восстани е вейна хиннив Кунта-Хьажа, цхьабакъда, из чакх ца а довлаш, Кунта-Хьажа лаьца а лаьца Сиберега вахийтав, хIаьта цига вела а веннав.

Из гIулакх хиннача тIехьагIа кагий тоабанташ а хулаш екъаеннай Кунта-Хьажий тоаба. ХьалхагIа кIал хиннача хьехиа дардаш меттаха ца а йоахаш, Кунта-Хьажий викалаш шоашкера хьадагалуша болабеннаб тоабаш дIахора гIулакхаш леладара кердадараш. XIX-ча бIаьшеран 70—80-ча шерашка цу тайпара хьахуд Антурера шейх Баматгира-Хьажа, Майртупара шейх Чим-Мирза, СурхотIера шейх Белхароев БатIал-Хьажа керте этта хорда «вошалаш».

Ма ярра ювцаргьа вай БатIал-Хьажий мурдий тоаба. Ше хиннача юкъе дена шиъ мурдий дIаьгIа долча хьакъах ког гIортолга а еш торонаш кIеангагIа йолаш болча пахе къахетам боаццаш Iасап тIалоттадеши уж бозлабеши хиннай из. Общественни гIулакхий тайп-тайпарча доакъошка шоай хьехамаш дахьд цу группа членаша. Бакъда, нахе прогрессивни уйла дег чу цIиккха а йоссалац цу тоабаша. Шейхана мурдий тхьамадашца цхьана мугIарара шоай доакъашкаш къахетам боацаш Iехабаьб, масса тайпара мустбаьб. БатIал-Хьажий мурдаш юкхьанца дена тоьал пайра белгалбоалаш хиннаб из хьехам хьеболабаьчуаца (Кунта-Хьажийца) найсбича. Наггахьа санна Кунта-Хьажий мурдаш дана чIоагIагIа тIабайрзаа шоай гIулакхаш ма могга кьайлагIа леладеши хиларца белгалбаьна хиннабале. БатIал-Хьажий мурдаша шоацта бIаьхий хилар дукха шерра лелаю къоали гучадьара ахыдола тайп-тайпара зудаьица. Вежарашта юкъера безаме шайсхои хьа а кхайкаеш БатIал-Хьажий мурдий тхьамадаша шоай мурдаш боацабярал совгIа, рaьза боаццаршпара гIулакхаш къевзагIча тайпара лела дыд. Шоашта хьалхашка гIалит бьайнача шоай мурдашка моостагIал а лоладиц, хIаьта тоабах дIакаьлар кхаьметтеx ю а хув.

Тайп-тайпара хабараш хиниад цу тоабех арадувлаш. Масала, дакхах тешараште хеташ хиннад цар гIулакхаш а уж шоаш а жанаца Iалашбеш ба аьнна.

Вож мурдаш санна боацача БатIал-Хьажий мурдаша «вIаши новкъостал дара Iаьржа касса» лелаю. Хьалха хIара мурд хIара шера шийна тIабоагIача пайдах а ший боахамах а кхелагIа дакъе касса дIачутеле дезаш хиниа. Тахан вайна гучадьанначох, юкъе гулду цар из ахча, шоай бIацача гIулакхашта лаьрхIа. Тоабанна юкъе чIоагIа дагIадеш гIулакх да вIаши гадакхар. Мурдаша гадоахаш йола керттера средствах я: мурдашта юкъе сий хилар, гаргалонаш, кхераш тIатувсар, ахчах зиар, кхы хIана ца хулча дальча вер.

Белгалдоалаш хIана да, тхьамадал делга тIехьенгара тIехьенга, дьягара воIага а цуи кхочаргIчуне дувлаш хилар. Цхьаькха а да вошш, БатIал-Хьажий а кхьча тоабий а цхьаболча кхемашо а, къаьсте а цар тхьамадашна, Советски Iаьдал чIоагIа мостагIал долаш тIайийна хилар. Мурдий тхьамадаша шоай низ кхоачар даьд Советски Iаьдалах, мардача социалистически культурах бола халтьа тешаи бовбе гIерташ. Аьлча кхачам ба. БатIал-Хьажий тIехьенац дукхагIа бараш халтьа Iаьдална лоаттабеча лирача кьовсане баьна хилар:

БатIал-Хьажий мурдий хIанзарча «вошала» керте латтараш а БатIал-Хьажий тIехьенах ба. Цхьабакъда, уж тхьамадаш, тIехьабиcача нaха юкъе цар шоай сий хьаллоаттадой а, шоаш гуллаш ба. Царех лоархIа вогаргволаш вай, масал, Назрана Ахилаан, Тухан Экажгьовгий Юртара Анжлоо Мальмадан.

Мурдий тоабашта дIалкара лаьтта тIа-тIа дукхагIа доагаш латт, хIаьта а цу «вошала» къахьетача наха доа доло дулаш хIанз укх салаьта кIеанга дац.

ДIахьахь боацача «вошала» мерттерча доломашка кхьало маIан укх тайпара дац хорха шейх-устаз шоашах хIама дег чу доаццаш къообалеша гIазйар а тахан цуи хьехамаш чаккдоалаш бераша ден тIара мутIахьа хилар а, «вошала» тхьамадаш ерригача чуьхерча маIадац кхер дош духьал ца оалаш кхоачабаьдар. Цу хьехамий лоргIа дакаш, дукхагIа тешаш бола мурдаш хьесеи доваш шоаш хиларах тхьамадаша кийча хана а шоай бIеза хулаваш кхоачашдара пайда ма [illegible].

БатIал-Хьажий мурдаша мал цу гIулакхаш къаьстта зулам ца кагирхоште юкъе. Цар уйла ховрцанра чIоагIа тIакхуш ба уж, цкъаза бераш а толхаду цар. Кагирхоех шоаш ахар халийтар дукха мурдашa пайда эш дия Iанваех, цIейх, тIьаьтех, тхьаьтIаьстIагIа бийса ехьарах, хьаметтал саг йоагIача-йолача мотткигех а. Цига шоай лелхьаниш ккуа уж.

БатIал-Хьажий мурдашa Iалийна могаргдоалаш, [illegible] доархI шоай йоI кхача мурдашка йола дIакийтаи боала [illegible] кхийтар.

Шоай [illegible] тIаьнда [illegible] мурдаш боча [illegible] а бий ца царга.

Тахкарча вай советски [illegible] [illegible] хIана [illegible] хилар, [illegible] дIахо дела бою [illegible] гуо да. Шиш, [illegible] болa гIалгIай Сайнкх-боахкача Советски [illegible] долла бех. ХIаьта ца ба тахкарча Нохч-ГIалгIайчен [illegible] [illegible] коммунизма сийна да [illegible] торгIиларех [illegible]. Вай юкъера гIулакх да [illegible] тоабай реакционни [illegible], цар халтье [illegible] гуладахилар.

С. УМАРОВ,

Нохч-ГIалгIай истори, мотт, литература Iамо-тохкама институтa Iилмани старши сотрудник.

Цlей сийна

СССР-н Нохч-ГӀалгӀайчен автономни хьаьжна ах бӀаь шу дизара сийна вай республикин районашкара спортсменийн ловзараш чекхдаьлла.

Наурская, Орджоникидзевская кхача станицашкахь Шаьлен хилаб ловзарийн яьхна.

Республикин районашкара бӀаьлла спортсменаш бара ихьна.

Шовӏ зонашка хьалхара меттигаш яьхна Веданарча, Орджоникидзевская, Шелковская станицашкарча спортсменаш.

М. МЕСТОЕВ,
физкультурин спортан [illegible] инструктор.

●

САЛАIА БАХАБ

Салхан Алиевнова цӀоригӀна Грозненски жоьжахьтан чекхдоахача завода тӀаьхь итт болхло лийна Черсий-Балкхарой республикан Тиберда ахача курорте ялар автобус.

Кхаь дийнахь салоӀарда Тиберде завода белхлошна.

Талан «Чечингаралосторг» база тӀаьхь итт болхло лийна Кревале йода [illegible] йола автобус.

4 дийнахь хурда [illegible] Бреиино.

Дина экскурсоводан а [illegible].

М. ПОЛОНИКОВ.

●

[illegible] толлаш

Ялх зазар соьгӀа беза мукь тӀебола поезд дӀа-ихна а юкъа нормал соьгӀа кхо миллион тонн гаргга мукь дӀа-ихна бихьа Грозниерчен Гудермесерчен депо машинистхойна.

Уж толлашо доахача кIезарга хьинар дӀаденнадаш бахха тӀе хьалха латтарашна, отделено дежурни Гандаров Ахьмада, Грозний станце маневрови диспетчера Минеев Николай, поезда диспетчера Пикетин Ивана, Аргун станце сигналиста Мусхаров ХIарона, дукха хинчар.

СССР-ен Нохч - ГӀалгӀайчен автономен 50 шу дизара сийлена наказбахя лаьийтӀера машинистхьохойна [illegible] тӀехьа кхаргӀа къахьег.

Укхара 1919 шу. Деникина эскар Владикавказе кхаьча хьаьттIотдадаре 2 февралехь гӀорбеьнна тӀом хилар Долакха-Юрта, кӀайгаардейцийн шир дивизи массехк дийнахь соцаьл доттайир гӀаргӀаша. Бомбаьи чоьнаш зьн дукха ник бар. « Доргбеина лет гӀалгӀайь,— аздора деникинцаьна шовӀ доносенна тӀа. Мочкъий - Юртера,

«ЦIЕ» ЛОР

Нясар - Кертара, ГӀалашкара медицински пункташ тӀеннӀ[illegible] хьалийна яр доарахояхи дӀайкхача лазарел цамогаш хиннарьи.

ДӀачуэца «дохтур» — цӀогӀара деттар гӀалгӀаша керда тӀабовлебахь доараной дӀа юхе а кхуьлаш. Юккъерча хана чу венна; гӀийле ча дегӀара, баца бос а болаш воле цкъа къонах лелар цкъьан гӀуделкхагара вокх гӀуделкхага удаш, распоряжениш талаш.

Бахача нахе цӀеноьшка чутоле безаш хулар доаракой. Дийнахь тӀем тӀа хулар из, хӀьта бисайна деникинций тыле, доаракой чуболча цӀеноьшка чуяттаяш лелаш. Долакха - Юрта лаьттача тӀем тӀа денъа лоацаш хинача Богатыреа Рамзана шийна дагадоагӀараш дувцаш яздучу цу сагаца шоаш вӀашагIнзатарах:

«...ВӀаштIехьа - тӀехьа юлача толах цкъа цаӀ вьича, цӀаькха сайна оагIох кIама ханийттача саине хийтар сона, тӀаьхха со оноопа чу вежар. Ноакъостий сона байдда тӀабаьхкачул тӀехьагӀа, царна бӀаргазбра сона шинна ахь чоьнаш: китах изийтта пхо юкъага гӀолла арабоьнна цӀан баламах хинна шоккагӀьара. Со гӀуданна тӀа а вилла Нясар-Керта дӀавигар. Со саскатам чура вьнна вар. Хьахийтача БӀаргабайра сона воалалхарча цӀеноьшкен мӀчен бада доараной. Цига бар гӀалгӀай, чергий, эрсий. Медицински пункт яр из. Юкъьахцарча школа здане чу яр из. КIай халат а дуьхаш, хьатаре бос бола цхьа саг сона хьагӀа а вена са чоннаика дьаха этар. Ши бутт гаргга аз наьхар цо сона дарба деш. Цхьа чӀоагӀа аца гӀараша соналаьиххар со. Наьрга деттар деникинцаш.

«Фу наь бе эрашӀ» — цӀогӀа текар царех цхьанне, цхьабакъда, цхьанне а лоя далакзар. Цариа хиш хинна хургдоаш дар хала цхьа дӀайкхача лазарех цамогаш бадераш а бола, цудухьа медицински пункте хьачубахка ца а доархIабеш дӀабахар уж.

Цхьа за ьынина гӀалла саь а хийтар дӀайха лазар. Со цӀевигар. Сона из саг дега массаза вох бераш оал аз цунна, — ладу Богатырев Рамзана, — со цо лечаре вӀажкараьаххарIах. ДеникингӀча нахалах цхьакха саг сораеогӀа тевеаш а цунна бархаа цо ооманх.

Мала вена из, хӀай хаа дезарш хина саг?

Алибеков Алибек Кулибек-оглы, къамагӀа азербайджанец вар. 1915 шера Киевски университетан йистейоаххам экзаменаш дӀаенначул тӀехьагӀа Къулба-Мамбуорьарча фронте вохийт из санитарни отрядаца Красни Креста кертера лор волаш. Ши шу даьхначул тӀехьагӀа Кавказски доьлий [illegible] пусаца цхьана Къилбаседа Кавказе, Терски областе вӀйтай санитарни отряд.

Февральски революци йолаш Владикавказе вар Алибеков, кертара лор волаш. Революце кертарча доктарашта тӀера къахьегача адамий уйда дӀатуьхаар дуьхь къамашта юкъе цӀур бахха боламбениаб доамарошта казакашта бола контрреволюционераш. Лоттаеннача цӀера ама бар эррига Шолжа йист. Шийгара новкъостий чӀоагIагӀа эилееча метта гучаевала Алибеков, цо дарба ду эрсашта, кӀирашта, нохчашта, гӀалгӀашта.

1918 шера март бетта Советски Іадап оттадир Терски областе. Терски Совнаркомо аьча решенегӀа юкъ тӀа а тоадир бахача нахе дезаш хинна медицински новкъастал. Хатар мӀахкача метта цу саьгте йолаш летучий отрядаш. Алибекова инициативагӀа кӀамагӀьаллар Красни Креста ши отряд. Царех цаӀ из ше керта а волаш ПхьегӀашкахь, Нясар-Керта санар.

Нясар - Керта, Мочкъий-Юрта, ГӀалашка массехка лорий пункташ белхашта [illegible] Алибеков Красни Креста Управлениян Совнаркоман [illegible].

Цхьан [illegible] лаьтта [illegible] деникинцашта. Алибековно деникинций тыле чу а [illegible], дӀайкхача лазараш цамогаш хиннача 42 [illegible] дарба дина хул.

«ЦIе» лор цӀенна [illegible] сацийнаб деникинций. Цул тIехьагӀа лоам, партизанаш [illegible] Алибеков. Цига цо медицински новкъостал ду Терски Совнаркома членашта, цар дезалашта, байнна [illegible] [illegible].

Советски Іадап [illegible] тӀехьагӀа ПхьегӀашкахь [illegible] [illegible] тӀа волаш белхаш ду Алибекова.

1923 шера Баку воде Алибеков. Цига цо белхаш ду наьмаьс чаш, Наркома заместитель, [illegible] госсанинспектор волаш.

1935 шера докторски диссертаци дика дӀа а яьй, профессора цӀи хьонна цунна.

А. К. Алибекова баржата хьайта хьа доадаьдац Советски правительства: цунна оммей Ленина ордан, Къахьегама ЦӀена Байраха ордан, медалаш, Азербайджански ССР-ен Нохч-ГӀалгӀай АССР-ен Лаккхьара Советий [illegible] грамоташ.

Ше мае [illegible] Нохч-ГӀалгӀайчоьна тешаме [illegible] из. Халача лаьрагӀа царгаш метта ше уллаш деттагӀаш [illegible] Алибекова:

«Дег тӀаьра лоаре [illegible] вӀансара баьна гӀалгӀай [illegible] [illegible] денна хьаьхьдаь [illegible]...»

«Дега чӀоагӀа сайгӀар хуэ сона ПхьегӀашкахьа со дегаоагӀа, со дьваце хьехаду [illegible] хьажаш хьалха [illegible]... Ма декха ирза де из, [illegible] [illegible] ирзал а дезагӀа дойла.

1938 шера Азербайджански медицински общественносто белгаднакхаз Алибекова 80 шу дизар. Юбилей бола хьайхабар Нохч-ГӀалгӀашкаьара цун доттагӀий Гойгова Тамара, Орцханов Хизар, Ф. Р. Гриденко, кхыбараш.

1965 шера 87 шу долаш [illegible] Алибеков Алибек Кулибек-оглы. Цхьабакъда, азербайджански халкъа тешане вей, гӀалгӀай [illegible] доттагӀ цӀенха а вицлургвац гӀалгӀай халкъа. Мелла дицлургда, Советски Іадап балхаш [illegible] [illegible] къоаклама цӀейца [illegible] доацаргІа!

Х. АРАШ.
Сурта тӀа:
А. К. АЛИБЕКОВ.

ИШТТА ХЬАХИЛАР МУЗЕЙ

Хоаш мо хилара, дешаш болча хагирхоьнта коммунистически кхетам балара хьакъехьарча керттерча лостамех ца! да кагийча нахах мехкарашта Іилма-атеистически кхетам балар. Къоначарна дьна духьилара кхетам балара чӀоаггIа лоархIам бу вай республикан дукхача школай хьехархой коллективашна. Цар хаддакха хердайоах кагирхой дина тӀехьа ца бовлийтара, е дина тӀехьара балара йола формаш, йовхе ю царех хӀерзар кхуьш боегӀарий лег чу юкъаргӀолаш, уж тешаргболаш хилийтара.

Хьамаргъя вай Грозни № 11 йола школа. Дешархой атеистически кхетам болаш кхебара балха кердагӀа, пайданегӀа йола формаш лехаш болча хьехархоьнта хӀанзчул кхо шу хьалха дагӀадехар дьшей атеизман музей вӀашагІйолла.

Школе хьалха денз болх беж яр атеизма кружок. Цу кружока занятешка кIезнга ухар дешархой юххьанца. «Сенна уханга тхо дьна духьала ела беседашка, ешача лекцешка ладугӀа, тхо иштта дьних а даьлах а тешаш ца хилча» — оалар дешархоши, — сенна йоаергал ха эзхьа?».

Дукха болх бе бийзар кружока кулгалхой а дукхача хьехархой а дешархой шоаш гӀалат хилараx дӀаккхетабара, кружока занятешта кагирхой шерра юкъеолара.

Кружока хIара занятеш хьехархойна юкъеххухьар берий теркам чӀоагIа тӀаозаргбола дикаца дешеш. Цу гӀулакхо торо хулийтар бераш занятешта дукхагӀа юкъеоза, цу занятешкара дешархой безам совбаккха.

Кружока занятеш мара еший дешархой теркам ди хьахиларан атеизма бахьдарашта тӀаоэон? Цу ле[illegible] дукха дуна йиш а хьалт-къастача хьехархой урокех. ХӀара урока тема дьних дола бахьдараш юкъе а кхуьлаш атеистически лостам болаш ю нар. Масала, хьамаргьа вай Овсянникова Раиса Константиновнас ну биологе урок. Урока тема я: «Саг хьахилара белгалонаш». Дешархошна бовхача теркамца ладугӀа лаьттан тӀа вахар хьахилара хьакъехьа библе яхар найсца хилараx шоай хьехархочо дуьцачун. Шедувдар «Саг хьахилар» яхача Іилман фильма фрагментш а гойташ чӀоагӀьо Раиса Константиновнас. Цул соьгIа школьни атеизма музеера экспонатш хьоx дешархошка.

Школа музей ше из ярре дьна духьалара пропаганда ю центр а хинна дӀаттай хӀаш. Музее чӀоагӀа лораеш лелаю лаьтан тӀа вахар, саг хьахиларх духьаш йола дукхача хана денз дешархоша шоаш гуллаь экспонатш.

Музее а «Дьна духьалара искусство» яха раздел. Цига дукха да бовзаш болча художникашта ядаь картинаш. Дика кийчъа а «Іалама тамашийна явленаш» яха раздел а. Хьехархой новкъосталца дешархоша гуллаьча материалаша долча тайпара дозийт нах дьъхех тешар бахьанаш. ХӀаьта цу хаарна химе, физика, естествознане Іалмаша уж иштта боцца а хойт гулъенча экспонаташа.

Бовхка хайда бола музея дешархошта а хьехархошта а. Атеистическа темех, масала, «Мина болабенаб кхӀ дьъhах теша?», «Дукхаеа . даьлех - тешаргара кхьи даьлах теша хӀана баьинаб нах?» яхача а кхьча а дукхача темах йола беседаш еча хана цӀр шерра пайда ма музеерча дукхача экспонатех. Уж беседаш еча шерра дакъе лоац беригача дешархоша, хулуха уж саккъердаме а чуяоаш болаш а уга.

Школьни музее доалаха а цӀй выставочни зал. Выставка йолча хана цига хи читкаш, литературин викторинаш, сайреаш, вистхиlай хьакъехьара беседаш.

Школе болх беш а дешархой лекторски группа. Кхейтта дешархо-атеист кагьеоагӀа цунца. «Лаьттан тӀа вахар хьа иштта хиннад», «МалагӀа да дьнах тешарх доаллне ца», «Дьне духьала пионерашна, комсомольцашна, беригача дешархошта лоаттабу къовсам» яхача а кхьча а темаех лекцеш еш.

Школе беча атеистически балха иштта чӀоагIа новкъостал ду музея выставочни зале оттадеча рекомендательни литературо а. Уж да марксизма - ленинизма классикий дьных, атеизма дешарах доли балхаш.

Каст-каста хул музее хьовнолагӀа бахьне гоподеча къеча школазхара дешархойи хьехархойи. Цар а музее ладугӀ дьне духьала дешархоша еча беседашка, ешача лекцешка. Музея отзывай кинажа тӀа цхьонте хетар дӀаязду цар.

— Д. РАШИДОВ.

КОНВЕЙЕР ТIА— «СИБИРЯК» ЯХА КОМБАЙНАШ

Красноярски комбайнийн [illegible] заводера Казахстана хлеташ хьадаьнна 4 сентябре дӀахьийтий пайдий ариӀара партиш — СКД-5 «Сибиряк» яха комбайнаш. ХIана уж дукхагӀча [illegible] дӀакхуьхьийт хлеташ чуяйра бахкаш сихлуш латтача Казахбоалой районашна.

Красноярски завода хIона КПСС ЦК Генеральни секретарь ном. Л. И. Брежнева из дера [illegible] «Сибиряка» технически [illegible] чӀоагӀа дика мегаьй из.

А. [illegible],
ТАСС [illegible].

Редактора заместитель **М. М. ХАМХОЕВ**

Доазол дехьара

КХОХКАМ КIАЬДЛУШ БАЦ

БЕЙРУТ, 12 сентябрь. (ТАСС). ХIанз а кхохкадеина латт Израильерча Ливана доазол тӀера [illegible].

Къилбеьхен Ливанера палестински информационни агентства корреспонденто беча хоамагӀа, солхан израильски тӀема шир самолет. Ливана фегвоча доравонал чухьа а хьийна, моттигаш дуаш лийний Рафида, Хаббарии, Хасбайи районашта, дукхача кхача пункташта тIегIолла. Корреспонденто хоам бу иштта Ливанацарча доазонна дIахо а бӀу тӀаоваш Израиль хилараx.

Керда дарнеш ух дукха ха йоацаш израильски авиаца Ливана къилбаседехьерча районашта бомбаш туcттар бахьан долаш борбачьа нахье дукхалех. Вийнеи чоьнаш яьн 126 саг хиннача Нахр Эль-Баред яхача лагере чухайрцача гӀарсашта кIалхара вийна кораваьн хьы а цхи саг.

РЮВ ВРП ЗАЯВЛЕНИ

ХАНОЙ, 12 сентябрь. (ТАСС). Американски агрессиннн тӀом собелген Вьетнаме машар юха оттабелген хӀадехаш заявлени хьй Къулбехьон Вьетнама Республика Хинна йолча революционни правительства, яхаш хоам бу ВИА агентства.

Вьетнамски проблема [illegible] къовстаяри Вьетнам чӀоагӀа машар Іалашбара дуьхьа, йоах заявлено тӀа, США правительства:

1. Бокъонца хортмуkха хилава йолча бокъоп, шийн лоIаме хилара йолча бокъон сий де деза, Вьетнамера агрессиван тӀом, ДРВ-ена чуотта бомбаш, ехка минаш, уттцо блокада сонце, «вьетнамизация» политика дӀерхьа дӀаяккха еза, Къулбехьен Вьетнамера массе тайпара США тӀема гIуллакхаш дӀадаха еза, Къулбехьен Вьетнамера бериига бӀу. США тӀема персонал, тӀема кхоачами кхибола американски цхьоагІохкойи снххен дӀехбаьи арабаха беза, американски тӀема базаш дӀаяхa еза, американцаш цхьанна тайпара юкъе гӀертаргбоацаш совцабе беза, Нгуен Ван Тхиеу марионеточни правительство хьаллоацарьац ьина дош дала деза.

2. Къулбехьен Вьетнама чура проблема къовстача хана бокъоша долаш долча хӀамашта теркам тӀабахийта беза. Къулбехьен Вьетнаме шин правительство, ши эскар, кхьдола политически низаш хилар теркал а деш. Къамын барт вӀаштIехьбакххеза баргбаш. Къулбехьел Вьетнамера оагӀонаш цхьатаррарча бокъоний, вӀаший сий дерен цаI юоллагӀьар дӀаккха гӀертарг ма яьина вӀаши дош даларех ларда тӀа вӀашагIхкета еза. Демократически йоагӀатонаш хулийтарга аьина тешаш бале беза халкъа. Цу гӀуллакха къамаи бартаца йола, цхьатаррарча кхаь дьакъах латта, дӀахо эргайоала ха хьатӀаоттаьца кулгалдеңдолаш а бокъонца паргӀатен демократически массане юкъара хоржамаш дергдолаш а болх халкъа лаьргӀа правительство вӀашагIйолла еза.

Камбоджа. Камбоджийцы патриотана чӀоагIа хӀамаш етт оммиенски бӀуна, царна чӀоагIа эз а деш.

СУРТА ТIА: патриотически низий пулеметни расчет моттегӀашта дов деш я.

ВИА-ТАСС сурт.

УГАНДА ПРАВИТЕЛЬСТВА РЕШЕНИ

КАМПАЛА, 12 сентябрь (ТАСС). Уганда правительства решени хьй Уганда эзераш кийчбеш хиннача английски тӀема инструкторий группа мехкара эккхаьв дӀаяххийтай аьнна. Укхаза кенатеха эраяьлххача республика оборона совета коммюнике тӀа йоах кхеоамзлен гIулакха 15 сентябре делкъеже мехка территоре тӀера дӀабаха беза английски инструкторащ.

ХьалхагӀа, 5 сентябре, мехка президента Иди Амина оборона совета заседание къамаьл даьдар Уганда чура гӀулакхашта империалисташ юкъегӀеотара кхерам болга хойташ. Цо хоам бир, шийга хьехаьчача [illegible], Англи угандийски правительства политика раьза доаца цхьалола кхи мехкашк Уганда хIанзара кулгалхой дӀабахаш дуьха цуна гера вит дуьхьлбекхха дага хилараx. МоллагIча империалистически тайпача балда хоадемболлаш хIама юцатоха кийча да, — аьлар президента, — угандийски далехь цун герзанцара низаш.

РУДОЛЬФ КАЙЗЕРА «БАРТАБОАЛАБАР»

ХIара хенна Къулбехьен Вьетнамера удача доазол дехьарча информационни агентствай дукхача хоамашта юкъе чийсеннача Гонконг яхача провинцера вокхаагIвола американски советник Рудольф Кайзер верах болча хоайо башха теркам тIаозавар. Цунна карагӀахьиа кхьи ер ма дий аьнна дукха хӀама а дацар, цу тӀа валар а вениаҟр цул дукха яоадамбоаначa хьаланшка — бийсанна партизанашца хон вӀашка ерча хана. Сенца эсаш бари теркам вӀалде тӀа а оаргбей Тхиеу марионеточни режима йоккхача тIема-полицейски аппаратера советникаш оалаш бараш хилла гӀертача дукха эзараш болча американцех цаӀ кхы белгал ца воалаш валаро?

ХIаьта а теркам тӀабахийта мегаргболаш цхьайола моттигаш я Рудольф Кайзера карьерe. 1962 шера американски эскара подполковника чин долаш вера из Вьетнаме. 1964 шера Кайзер дага а доаца отставке вахар. Цхьабакъда, шоай мехка дӀа цӀаваъзавар из, БӀухочун мундира меттел гражданск костюм тӀа а йийха, Кайзера массехк шера вӀаштта кулгалдаьд Къулбехьен Вьетнама тайп-тайпарча районашкарча «сулаве инфраструктура хьагучакхрра» операцешта. Укх тӀеххьарча хана верига а дӀахеннаь цо ше йовзаш йола Меконга дельтерчен Камау ахтӀайрен тӀарчен провинцешка «бартабоалабар» программа кхоачашьяра. Белгалле аьлча, цун функцешта юкъедоагӀар Къулбехьен Вьетнама къилбаседехьарча провинцешкара хьахийта «переселенцаш» хьатӀаийбергбола военизировани лагераш йохиilла.

Іалашьмате дукха балхаш дар ведка къулбехьене Кайзерен кхычa американски советникий де делаш хиннараш. Цхьа шу соагIа ха ганлдагIа США Центральни разведывательни управлени Пентагонон оттаьча планагӀа низагӀа база кхычахьа дӀабахийта хьахIад кхо миллион гаргга ахархой.

Дуnеи пресса тӀа хӀанзале а араданацид из зуламе план практике мишта хьоачашьеш я дувнаш доле хоамаш. Американски советникашна кулгалдеш йолча карательни отрядаша Іоддьыйта лаьрхIача юрташта бомбаш напалмаш чуйийтачул тӀехьагIа дийна биса ахархой Къулбехьен Вьетнамерча США йоккхийта тӀема базашта гоьнахьа яхкаьча «байдда бахкарий лагареш» оалаш ерашка чулехь. Цул тӀехьагIа къасттача транспортни подразделенеша Камау яхача ахтӀайрен тӀарча провинцешка кийчъяьча лагерашка дӀаухийт байдда баьхкараш.

Из ерриг операци 1973 шу чакхдоалаш йистеккха лаьрхIадар американски Іаьдалаша. Демилитаризовани зонана юккъера Ісп!евзь территори, вашингтонски стратегаша лерхIачох, Къулбехьен Вьетнамерча, хIаьта иштта Лаосерча а Камбоджерча а хьанийн-кортамчкъален болаш кьовсам доаттабара йола верттера плацдарм а хинна дIаотта езаш я.

Цу тайпара планаш, кхыметтел уж кхьдата тӀа йоеча а, — США военцыя уйлаш зуламе хьер хьахьохкаш йола тешал. Цудукха юххьанца дейз сайгонски режима алхха «духьаран» гIулакх да ала гӀертар американски пропаганда къулбехьенвьетнамски ахархой низагIа кхычахьа баха дӀаяххийтараx. Кхыметтех «Нью-Йорк таймсо» а издора, кхо миллион вьетнамец кхычахьа вахаш дӀаваххийтар, дий хьона. «Тхиеу правительствана къилбаседерча провинцешкара вьетнамций хьакъехьа — Сайгона Іадал цӀаккха а къоабалдаь тӀа ца хиар хилпанабий хьакъехьа чакхдаьккха политически гӀулакх» да яхаш. «Нью-Йорк таймса» хетачох, из Тхиеу режима оагІонгадьяра дийна даьгдоацача дӀакхачча доалаш хинна гӀулакх да, хӀана аьлча, ший хьона, къилбаседехьарча провинцешка баха нах массаза а коммунисташкахь безам болаш ба.

«Нью-Йорк таймсо» цу тайпара эрадохача хабараша лерхIав хIама дац Къулбедьен Вьетнаме геноцид оттаярахи чакхьйкхарахи шоп дала дезаш дола ВӀашагІхийттача Штаташкара белгалара гӀозараш беххаза дала гIертилга мара. Хоаш да, мехка къилбаседехьара провинцеш «йоассаяра» проект чакхьйкхарна эпшц ВӀашагIхийттача Штаташна яхча хьадецилгa. «Тхиеу правительствана шийнна хоачашьюлургӀий дьшна хетайтш, селлара сов беза бе, — шии хара гуччахьа хьадувцар моттийта лелаьча «Вьетнамерча тIемо зулам давранта новкъостал дара программ» директора мистера Свирта, — проекта мах».

Из дац дерриг. Вашингтоне, тIехьагIо гучадьиначох, къулбехьенвьетнамски ахархой кхычахьа баха дӀабахийтара планаш кхоачашьергйола хьалда планаш а оттаяй. Масала, соахха оккупационни Іадалашта «тIехьа боаца» цпа бӀаь эзар гаргга ахархой Камау яхача ахтIайрен тӀа дӀабита безаш бар американо-сайгонски бӀу. Укх шера шоаш бахача моттигашкара дӀабахийта безаш бар кхи а ах миллион нах.

Цхьабакъда, оккупантий цар сайгонски марионеткий вӀаштIехьдьиналац Вашингтонe указанеш кхоачашье. Соахха Къулбехьен Вьетнама патриотически низаша дика ха йоалаш тIом бар бахьан долаш, Къулбехьен Вьетнамерча «барта боалабара» американски программа кулгалхочо Джордж Джекобсона деча тешалагIа цхи эзар дезаш мара кхычахьа баха дӀабахийта вӀаштIехьдьиналац карателий. Укх шера март бетта шерра дӀайолаенача Къулбехьен Вьетнама Халкъа герзанцарча низий наступлене бокъонца юкъагӀьаьккхай юртанaшка баха нах кхычахьа баха низагӀа дӀаехийтара график. ТIом беш боахкача бӀаь бетта патриотана мукъаьяьккхай ши миллион соьгIа нах бахаш йола территори. Кертерча даькъе уж ба къилбаседехьарча провинцешкара, США военцына «йоассае» дага диначa провинцешкара ахархой.

Йоккха оьйт йолаш дешка Гонконг яхача провинцера американски советник Рудольф Кайзер Къилбаседера «переселенцаш» дӀакхачалла воахавеиналац. Цул соьгIа, «барта йоалаейха» проводе доаттама Іоважал хорайй хьалха хиннача американски эскара подполковника.

А. СЕРГЕЕВ.
(АПН).

Газет араяьха [illegible], [illegible], [illegible] [illegible]

ТЕЛЕВИДЕНИ

14 сентябрь

9.00 — Передачий программа. 9.05 — Керданараш. 9.45 — Дешархошта. «Говорить да, уйча а, хьаьжа». 10.15 — Республикан телевидени. «Шин дега [illegible]» яха художественни фильм. 11.50 — Пятилетка [illegible] шу. 13.50 — Республикан телевидени. СССР-а халкъа артистка «Мария Биешу». 13.55 — Республикан телевидени. «Лейлайь» яха дагIайлур [illegible] яха телевизиони документальни фильм. 15.00 — Юртара балхахой [illegible] ха. 15.10 — Передачий программа. 16.15 — [illegible] классик [illegible]. 16.40 — Документальни фильм. 16.50 — Идейно [illegible] чӀоагIгIоу [illegible]. 17.15 — Телевизиони фильм. 17.25 — Нохч - ГӀалгӀай чу гӀолла. Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 17.50 — Киножурнал. 18.00 — «Къахьегама сий долаш [illegible] саг». Хьажи[illegible] [illegible] Садулаев. 18.10 — Социалистически [illegible] доле концерт (нохчий меттала). 18.40 — Берашта йола мультфильм. 18.50 — Дунен хаамаш [illegible] обозрени. 19.05 — Республикан телевидени. «Ирлакде [illegible]» яха телевизиони документальни фильм. 20.15 — «Советски спорт» газета [illegible] долаш [illegible] турнир. ЦСКА спорта Дворецера трансляци. 21.05 — «Хаь». Информационни программа. 22.15 — Музыкальни эфира. 23.05 — Керданараш. Передачий программа.

16 сентябрь

9.30 — Передачий программа. 9.35 — Керданараш. 9.45 — Республикан телевидени. Дешархошта. «ХIара сурта тIа [illegible] бе». 10.30 — Дикх дола [illegible] яха художественни фильм. 11.30 — Республикан телевидени. «Догоне яха тIе [illegible]» журнал. 12.00 — Телевизиони документальни фильмий премьера. 13.55 — «[illegible]». 16.15 — Передачий программа. 16.20 — Игорева [illegible] дола [illegible] культурера (Дешара передача). 17.00 — Передачий программа. 17.05 — Хьуна яа тIа. Хьуна болхой Дешна (нохчий меттала). 17.25 — № 10-гIа йолча школа материала [illegible] атеистически кхетам кхебар (гIалгIай меттала). 17.35 — Музыкальни кхуьн. 17.40 — Нохч - ГӀалгӀай чу гӀолла. Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.00 — Хоамаш, [illegible]. 18.00 — Берашта дола мультфильм. 18.15 — Кагирхой программа (нохчий меттала). 19.00 — [illegible] Узбекски ССР. 21.00 — «Хаь». Информационни программа. 21.30 — Республикан телевидени. «13 гIант» яха телевизиони театр миниатюр. 22.20 — Республикан телевидени. Сайранара [illegible] программа. Оперетта [illegible]. 22.50 — Керданараш. Передачий программа.

РАДИО

14 сентябрь

6.30 — Юртара вахар (гIалгIай меттала). 6.45 — «[illegible] профтехнически [illegible] училищешка [illegible]» (нохчий меттала). 6.57 — Хаоттам. 7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.30 — «Сердало» газета обзор. 8.15 — Передачий программа. 8.25 — Советски [illegible] Нохч - ГӀалгӀай [illegible] (нохчий меттала). 10.00 — Къона тIехье (нохчий меттала). 10.15 — «Отвечаем корреспондентам» яха [illegible] (гIалгIай меттала). 10.30 «Йоккхий вахар» яха радиогазета (гIалгIай меттала). 19.00 — Керда [illegible], (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 19.40 — «[illegible]» [illegible] (нохчий меттала).

15 сентябрь

6.30 — Юртара [illegible] (нохчий меттала). 6.45 — Юрта болхой [illegible] (гIалгIай меттала). 6.57 — Хаоттам. 7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.20 — «Ленинан некъ» газета обзор. 8.15 — Передачий программа. 8.25 — Прокофьев. [illegible] симфони (эрсий меттала). 14.00 — «Вай Даймехк» [illegible] яха передача. 14.30 — Хьалха [illegible] концерт (гIалгIай меттала). 19.00 — Керда [illegible] (эрсий, [illegible]).

ХАОТТАМ

Тахан республикан гӀолла Грозне дукъалчу мархаш а йолаш, ладама йогӀаш а йолаш, малхбоалехьара гIаьлхьача бодаш мух а хьекхаш хилa а ма. Дийнахь фера температура республикан гӀолла 17—22, Грозне 19—21 градус. ХIонкал йолаш хила а тарлу. Кхоана лаьтташ мархаш а йолаш, [illegible] сиха а [illegible], цхьаццайолча моттигашта [illegible], байсама [illegible] йолаш, къилбаседе а [illegible] гIаьлхьача бодаш мух а [illegible]. Буьйса хила а фера температура байсанна 8—13, дийнахь 20—25 градус. ХIонкал йолаш хила а тарлу.

[illegible].

РЕДАКЦЕ АДРЕС: 364051 г. Грозный-51 Ленина урам, 18 (3-гIа этаж). Телефонаш: редакторан — 3-44-06; редакторан замест. — 3-20-11; бечтaлхьана секретаре — 3-34-36; партийни вахара культура отдела 3-01-48, промышленносте отдела — 3-43-36; юрта [illegible] отдела — 3-43-26, кехата отдела бухгалтере — 3-60-71.

«Грозненский рабочий» издательства типография. Ротация программа 7/04.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: 364051, г. Грозный, ул. Ленина 11, (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-06; зам. редактора—3-20-11; ответственного секретаря—3-34-36; отделов партийной жизни и культуры 3-01-48, отдела промышленности — 3-43-36; отдела сельского хозяйства — 3-43-26; отдела писем и бухгалтерии—3-60-71.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/04.

СФ05315. Зак. [illegible].